

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет соціальних наук і соціальних технологій
Могилянська школа журналістики

Магістерська робота

Освітній ступінь – магістр

**на тему: «ВЛАДА ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ГАЗЕТНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ В
ПЕРІОД КАДЕНЦІЇ ПРЕЗИДЕНТА ЛЕОНІДА КУЧМИ»**

Виконала: студентка 2-го року навчання,

спеціальності 061 Журналістика

Кравчук Вікторія Віталіївна

Керівник Романюк В. С.

доцентка кафедри Могилянської школи журналістики

Рецензент _____

(прізвище та ініціали)

Магістерська робота захищена

з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

« ____ » _____ 20__ р.

Київ - 2025

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретичні основи дослідження взаємодії влади та засобів масової інформації.....	8
1.1. Визначення понять «політичної влади», «свобода слова», «цензура».....	9
1.2. Теоретичні підходи до вивчення впливу влади на засоби масової інформації.....	16
1.3. Українська газетна журналістика у контексті історичних змін: передумови розвитку до 1994 року.....	19
1.4. Політичний контекст в Україні в період президентства Леоніда Кучми.....	23
Розділ 2. Методологічні засади дослідження впливу влади на українську газетну журналістику.....	26
2.1. Методологічні засади дослідження взаємодії влади та газетної журналістики.....	26
2.2. Методи збору та обробки емпіричних даних для дослідження газетного контенту.....	30
2.3. Обмеження та етичні аспекти проведення дослідження впливу влади на друковані засоби масової інформації.....	37
Розділ 3. Аналіз змін в українській газетній журналістиці під впливом державної політики (1994–2005).....	41
3.1. Контент-аналіз українських газет у 1994–2005 роках із фокусом на тематичні пріоритети.....	41
3.2. Вбивство Георгія Гонгадзе та суспільний резонанс.....	46
3.3. Вплив держави на професійну діяльність журналістів.....	55
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	69
ДОДАТКИ.....	73

ВСТУП

Період президентства Леоніда Кучми (1994–2004) був визначальним для становлення політичної системи України, розвитку ринкових інститутів і формування національного медіапростору. Саме в цей час відбувалося стрімке переформатування української журналістики, яка змушена була адаптуватися до нових умов: формального закріплення свободи слова та паралельного посилення тиску з боку виконавчої влади, впливових фінансово-промислових груп і державної адміністративної вертикалі.

У 1990-х роках друковані ЗМІ залишалися основним джерелом інформації для значної частини населення. Попри це, дослідження тогочасної газетної журналістики залишається фрагментарним. Особливо актуальним є вивчення того, як політична влада впливала на зміст медійної продукції: через механізми цензури, «темників», зміну власників редакцій, тиск на журналістів і формування контрольованого інформаційного поля.

З початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 році суспільна увага знову зосередилася на питаннях інформаційної безпеки, незалежності медіа, стійкості журналістики до зовнішнього тиску. У цьому контексті вивчення попередніх історичних періодів, зокрема доби президентства Леоніда Кучми, дозволяє краще зрозуміти витoki сучасних проблем — концентрації медіавласності, обмеженого плюралізму, прихованого тиску на журналістів. Аналіз того, як влада конструювала свою присутність у газетному просторі, є необхідним для усвідомлення того, як формується публічний дискурс у перехідних демократіях.

Актуальність теми також зумовлена браком системних досліджень впливу політичної влади на друковану журналістику саме в контексті 1990-х – початку 2000-х років. Відсутність цифрових архівів, складність отримання джерел та

обмежена кількість глибоких інтерв'ю з журналістами цього періоду ускладнюють вивчення теми, що ще більше підсилює її дослідницьку вагу. Водночас саме зараз спостерігається зростання інтересу до медіаісторії як інструменту пояснення сучасної інформаційної екосистеми в Україні.

Вищезазначене зумовлює вибір теми наукової роботи «Влада та розвиток української газетної журналістики в період каденції президента Леоніда Кучми».

Об'єкт дослідження: взаємодія політичної влади та друкованих засобів масової інформації в Україні у період пострадянської трансформації.

Предмет дослідження: форми, механізми та наслідки впливу політичної влади на українську газетну журналістику в період президентства Леоніда Кучми (1994–2004 рр.).

Наукова новизна роботи полягає в системному аналізі впливу політичної влади на українську газетну журналістику в період президентства Леоніда Кучми. У дослідженні поєднано контент-аналіз медійного дискурсу та інтерв'ю з журналістами того часу для виявлення практик прямого й опосередкованого тиску, інституційних обмежень та форм опору. Результати дозволяють реконструювати модель функціонування друкованих медіа в умовах політичної гібридності та розширюють уявлення про історичні передумови сучасних проблем свободи слова в Україні.

Практичне значення: одержані результати дослідження можуть бути корисними для українських медіадослідників, істориків журналістики, викладачів і студентів, які вивчають взаємодію влади та медіа у перехідних демократіях. Крім того, результати будуть цінними для журналістів, які працюють з темами політичного тиску, редакційної етики та інформаційної безпеки.

Теоретичне значення: дослідження робить внесок у систематизацію знань про вплив влади на журналістику в умовах гібридних політичних режимів. Теоретично проаналізовано концепти медіа-капчера, цензури, самоцензури та неформального тиску на ЗМІ. У роботі уточнено методологічні підходи до вивчення взаємодії влади та друкованих медіа на прикладі українського контексту 1990-х – початку 2000-х років. Запропонована емпірична модель дозволяє застосовувати подібну аналітику до інших історичних і регіональних кейсів.

Мета дослідження: виявити та проаналізувати механізми впливу державної влади на українську газетну журналістику в період президентства Леоніда Кучми та з'ясувати, як ці впливи відображались у змісті газет, редакційній політиці та практиках журналістів.

Визначена мета дослідження передбачає роботи над наступними завданнями:

- 1) розглянути наукові підходи до аналізу впливу влади на ЗМІ в Україні;
- 2) проаналізувати розвиток української газетної журналістики до і впродовж каденції Леоніда Кучми;
- 3) здійснити контент-аналіз українських газет із фокусом на висвітлення діяльності президента та державних інституцій;
- 4) за допомогою методу глибинних інтерв'ю дослідити досвід журналістів, що працювали в газетах того часу;
- 5) інтерпретувати зібрані матеріали через призму сучасних підходів до аналізу цензури, редакційної автономії та інформаційного контролю.

У створенні кваліфікаційної роботи використовувались такі загальнонаукові методи дослідження: комплексний метод аналізу та синтезу інформації для опрацювання наукової літератури, опису трансформаційних процесів у медіасистемі України в

1990-х роках, а також систематизації досвіду журналістів, що працювали у газетах у період президентства Леоніда Кучми. Робота також спирається на міждисциплінарний підхід, поєднуючи знання з галузей журналістики, медіа політики, історії, політології та соціології масової комунікації.

Було використано спеціальні методи: якісний контент-аналіз газетних публікацій ключових загальноукраїнських видань («Факти і коментарі», «Урядовий кур'єр», «День», «Україна молода»), а також напівструктуровані глибинні інтерв'ю з журналістами, які працювали у друкованих медіа впродовж 1994–2004 років. Аналіз контенту здійснювався за розробленою кодувальною схемою, яка дозволила виявити ключові тематичні пріоритети, тональність висвітлення, структуру джерел та характер риторики щодо влади. Матеріали для контент-аналізу охоплюють три репрезентативні періоди: початок каденції Кучми (1994–1995), другі президентські вибори (1998–1999) та період «касетного скандалу» (2000–2001).

У межах дослідження було сформульовано такі дослідницькі питання:

1. Якими були основні форми і канали впливу політичної влади на зміст українських друкованих медіа в 1990-х роках?
2. Як проявлялися політична лояльність або опозиційність газет у висвітленні діяльності президента Кучми?
3. Які редакційні практики журналістів можна вважати реакцією на неформальні механізми контролю?

Для встановлення відповідей на ці питання поєднувалися кількісні та якісні методи. Контент-аналіз допоміг зафіксувати частотність тематик, тональність подачі, повторювані конструкції, що свідчать про пропагандистські або лояльні до влади патерни. Глибинні інтерв'ю надали змогу реконструювати приховані редакційні

механізми, неформальні вказівки та практики адаптації журналістів до зміненої інформаційної архітектури.

Ступінь розробленості теми: у науковому обігу вкрай небагато системних досліджень впливу влади на українську журналістику саме у 1990-х – початку 2000-х років. Дискусії про свободу слова в Україні здебільшого стосуються сучасного періоду, водночас тема функціонування друкованих медіа в умовах становлення незалежної держави, зміни режимів контролю та політичного піару досі залишається недостатньо вивченою. Джерельну базу дослідження склали газетні публікації періоду 1994–2004 років, а також глибокі інтерв'ю з журналістами та аналітична література.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Загальний обсяг дослідження — 79 сторінок. Додатки містять кодувальну схему контент-аналізу, фрагменти інтерв'ю, таблиці результатів та приклади медіаматеріалів.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ВЛАДИ ТА ГАЗЕТНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ.

Питання взаємодії між політичною владою та засобами масової інформації є ключовим об'єктом уваги багатьох дослідників у сфері журналістикознавства, медіа соціології та політичної комунікації. Особливої актуальності ці дослідження набувають у контексті посткомуністичних трансформацій, коли формально демократичні механізми часто співіснують із гібридними чи авторитарними практиками впливу на медіа. Відповідно, вивчення форм, механізмів і наслідків впливу політичної влади на журналістику потребує комплексного підходу — як з точки зору теорії масових комунікацій, так і в контексті аналізу конкретного історичного періоду.

Особливу увагу у цьому розділі приділено аналізу наукових підходів до вивчення медіа в умовах політичного тиску, цензури та формування контрольованого інформаційного простору. Вивчаються поняття свободи слова, цензури, самоцензури, редакційної автономії, а також явища медіа-капчера — захоплення медійних структур політичними та економічними акторами. Ці теоретичні підходи дозволяють окреслити рамки для дослідження преси в Україні періоду 1990-х років.

Окреме місце посідає історичний контекст розвитку української журналістики до 1994 року, адже перехід від радянської моделі до незалежного медіапростору супроводжувався глибокими інституційними, ідеологічними та економічними змінами. Водночас дослідження політичного ландшафту каденції Леоніда Кучми дозволяє виявити особливості становлення виконавчої вертикалі влади, характеру її відносин із медіа, а також трансформацію інформаційної політики держави.

Метою цього розділу є створення теоретичної основи для подальшого аналізу практичної взаємодії влади і газетної журналістики в Україні в 1994–2004 роках.

Узагальнення попередніх наукових підходів, історичних передумов і політичного контексту дає змогу чітко сформулювати рамки для емпіричної частини дослідження та осмислити природу інформаційної політики перехідного періоду.

1.1. Визначення понять «політичної влади», «свобода слова», «цензура».

Для точного і послідовного аналізу впливу політичної влади на українську газетну журналістику в період каденції Леоніда Кучми важливо окреслити зміст основних термінів і понять, що використовуються в межах дослідження. Оскільки дослідження спирається на інституційний, історико-політичний та журналістикознавчий підходи, терміни набувають складного багатовимірного змісту. Їх уточнення необхідне для забезпечення концептуальної точності та узгодженості аналітичної частини роботи.

Поняття «політичної влади» є одним із базових у цьому дослідженні, адже саме воно дозволяє з'ясувати суб'єкта впливу на медіа інституції в умовах перехідного суспільства. Політична влада в загальнонауковому розумінні визначається як організована здатність певної групи чи інституту реалізовувати вплив на поведінку суспільства через легітимні інструменти примусу, регуляції чи контролю. У класичній дефініції, сформульованій Максом Вебером, влада – це «ймовірність того, що індивід зможе реалізувати власну волю у рамках соціальних відносин, навіть незважаючи на опір інших» [1].

У контексті журналістикознавства політична влада розглядається як інституційний фактор, що безпосередньо або опосередковано впливає на діяльність медіа. Політизований плюралізм, як одна з типових характеристик медіасистем, передбачає високий рівень політичної залученості преси. У такому контексті,

характерному і для України, політична влада здатна впливати на медіа не лише формально, а й через опосередковані інструменти — економічні важелі, обмеження доступу до каналів розповсюдження, призначення лояльних редакторів, застосування адміністративного тиску або прямої цензури. Саме ці механізми, як зазначають Д. Голлін і П. Манчіні, є типовими для політизованих плюралістичних моделей ЗМІ [2].

У роботі під політичною владою розуміється передусім централізована виконавча вертикаль, сформована навколо Президента України, зокрема в особі Леоніда Кучми в період 1994–2004 років. Саме цей період характеризується посиленням ролі інституту президентства в системі державного управління, зростанням впливу Адміністрації Президента на медіа, а також появою «інституційного піару» — спроби системно контролювати інформаційні потоки з боку державних структур.

Особливість української політичної влади того періоду полягає в її гібридному характері: за наявності демократичних інститутів і виборчого процесу, фактично відбувалося укорінення практик авторитарного управління, що включали вплив на судову систему, бізнес і, зокрема, медіа. У цьому контексті преса розглядається як один із каналів політичного впливу, а контроль над нею, як інструмент формування лояльного інформаційного середовища.

Поняття «газетної журналістики» посідає центральне місце у дослідженні, оскільки саме друкована преса в період 1990-х – початку 2000-х років залишалася основним джерелом інформації для значної частини населення України. За відсутності розвинутого телебачення і повноцінного інтернету, газети виконували функцію не лише інформування, а й формування політичної культури, легітимації влади, а в окремих випадках — критики урядової політики.

Газетна журналістика – це форма масової комунікації, яка реалізується через періодичні друковані видання, що висвітлюють актуальні соціально-політичні,

економічні та культурні події. Газетна журналістика виконує фундаментальну функцію збирання, обробки та поширення суспільно важливої інформації, орієнтованої на масову читацьку аудиторію. Як наголошується в одному з класичних визначень, цей вид журналістики поєднує оперативність, доступність викладу та постійну присутність у суспільному дискурсі, зберігаючи свою впливовість навіть у добу домінування електронних медіа [3].

У контексті України друковані ЗМІ першої декади незалежності мали особливий статус. У період трансформації українського суспільства саме газетна публіцистика відігравала роль провідного інтерпретатора подій і джерела формування громадської думки. Вона не лише інформувала, але й задавала ідеологічні рамки сприйняття реальності, часто опиняючись у залежності від політичного тиску або впливу зацікавлених фінансових груп [4].

У роботі газетна журналістика розглядається як інституційно організована форма комунікації, що діяла в умовах пострадянського медіа середовища та зазнавала як внутрішніх (економічна нестабільність, конкуренція, зміна власників), так і зовнішніх (цензура, політичний тиск, вплив «темників») впливів. Особлива увага приділяється тому, як редакції змінювали свою політику в залежності від політичної кон'юнктури, а також як журналісти адаптувалися до нових реалій або шляхом пристосування, або через внутрішній спротив і збереження професійних стандартів.

Загалом газетна журналістика в період президентства Леоніда Кучми стає майданчиком боротьби, де постійно намагаються здобути авторитет та правоту держава, редакції, власники ЗМІ і безпосередньо журналісти.

«Свобода слова» є одним із базових понять для аналізу взаємодії влади та журналістики в умовах посткомуністичної трансформації. Саме від розуміння меж, природи та практичної реалізації цього терміну залежить якісна оцінка стану

газетної журналістики в Україні 1990-х – початку 2000-х років. Цей принцип традиційно асоціюється з демократичними суспільствами, у яких журналісти можуть вільно поширювати інформацію, а громадяни – отримувати різноманітні джерела новин без втручання з боку держави.

У конституціях багатьох пострадянських країн, зокрема й України, свобода слова була задекларована після розпаду СРСР. У статті 34 Конституції України (1996) зазначено, що кожен має право на свободу думки й слова, а також на вільне вираження своїх поглядів і переконань[5]. Проте дослідники неодноразово вказують на розрив між формальним закріпленням цього права і його фактичним забезпеченням. Свобода слова в українських медіа після здобуття незалежності нерідко опинялася під загрозою, зумовленою переплетенням політичних, економічних та адміністративних факторів. У своєму дослідженні Наталія Рябінська показує, що в умовах кланово-олігархічної моделі управління мас-медіа зазнавали системного тиску через цензуру, залежність від фінансування, правову невизначеність і контроль з боку влади, що фактично витісняло реальну свободу висловлювань [6].

Концептуалізація свободи слова є різною в контекстах ліберальних і перехідних демократій. Так, згідно з класичним визначенням Джона Мілля, свобода слова є умовою істини, прогресу та морального розвитку суспільства. У теорії свободи вираження Томас І. Емерсон виокремлює чотири ключові функції, які ця свобода покликана виконувати: створення умов для самореалізації особистості, сприяння пошуку істини, підтримка демократичної участі та забезпечення стабільності в суспільстві [7]. Проте в контексті перехідних демократій, до яких належала й Україна у 1990-х роках, ці функції часто залишалися лише декларативними — їх реалізація деформувалася під тиском владних інтересів та політичної доцільності.

У контексті України 1990-х років свобода слова часто була формальною, але не забезпеченою інституційно. У щорічному звіті Freedom House за 1999 рік стан свободи преси в Україні було визначено як «частково вільний». Особливу увагу автори документа звернули на поширені практики тиску на журналістів — зокрема через судові переслідування, адміністративний контроль над поширенням друкованих видань і зловживання податковими перевітками як інструментами впливу [8]. Зокрема, у період президентства Леоніда Кучми ці обмеження почали набувати системного характеру: вводилися «темники», застосовувалась вибіркова репресивність до окремих видань, а залежність медіа від фінансових потоків контролювалася з Адміністрації Президента.

Питання суперечливості українського медійного законодавства порушує у дослідженні Валентин Головченко, де наголошує, що нормативно-правова база, попри декларовану підтримку незалежності ЗМІ, водночас відкриває простір для юридичних обмежень свободи слова. Такі обмеження найчастіше проявляються у сферах регулювання дифамації, порядку акредитації журналістів та ліцензування діяльності медіа [9].

Також важливо підкреслити, що в реальній практиці поняття свободи слова було обмежене не лише прямим тиском, але й економічною вразливістю редакцій, що призводило до феномену самоцензури. Саме страх перед втратами: фінансовими або репутаційними – змушував журналістів уникати критики влади або обирати компромісні формати подачі [10].

У межах нашого дослідження свобода слова розглядається не лише як юридичне право чи ідеологічна категорія, а насамперед як практичний показник редакційної автономії в конкретний історичний період. Тому аналіз змісту публікацій, редакційної політики та інтерв'ю з журналістами дає змогу оцінити фактичний стан

свободи слова, зокрема, її межі, загрози та механізми обмеження в Україні 1994–2004 років.

Наступний термін «цензура» тісно пов'язаний із поняттям свободи слова, оскільки є її прямим запереченням або обмеженням. У науковому обігу цензура визначається як контроль або обмеження публікації інформації, що здійснюється органами влади або іншими впливовими суб'єктами, з метою недопущення поширення небажаних для них ідей, фактів чи поглядів. Класичне визначення цензури як «вибіркового або загального стримування змісту публічної комунікації» наводиться у роботах Джона Мілля, які ще у XIX столітті трактували цензуру як загрозу раціональному розвитку суспільства [11].

У контексті пострадянських трансформацій цензура виявляється не лише у формі прямої заборони на публікацію, а й у вигляді неформального втручання в редакційний процес — шляхом адміністративного тиску, фінансових важелів, підконтрольних власників ЗМІ або через «рекомендації» органів влади щодо змісту матеріалів. Саме в такому вигляді вона проявлялася в Україні у другій половині 1990-х - на початку 2000-х років.

Практика цензури в Україні, попри її формальне скасування у 1991 році, не зникла, а трансформувалася в більш гнучкі й непрямі форми тиску. У своїй монографії Ірина Грабовська простежує тяглість радянської цензурної моделі, вказуючи, що її функції після незалежності перейняли інші механізми – адміністративне втручання у кадрову політику медіа, регуляція доступу до друкарських потужностей, дистрибуції, фінансування та матеріальних ресурсів [10].

Наприклад, особливим інструментом цензури у період президентства Леоніда Кучми стали так звані «темники» – неофіційні інструкції, які розсилалися до редакцій медіа через Адміністрацію Президента і визначали, як саме слід висвітлювати ті чи інші події, особи або проблеми. Як зазначають у звітах Freedom

House та IREX, використання темників стало системною практикою починаючи з 1999–2000 років, що свідчить про інституціоналізацію неформального контролю над ЗМІ.

У міжнародному вимірі цензура класифікується за її типами: пряма або ж інституційна – коли існує офіційна державна структура з відповідними повноваженнями, і непряма, тобто, прихована – коли обмеження реалізуються через тиск, залежність від реклами, судові позови або самоцензуру. Саме другий тип переважав в Україні в означений період, коли влада не оголошувала про існування цензури офіційно, але створювала умови, що змушували редакції уникати критики.

Для цього дослідження важливо розглядати цензуру одночасно, як адміністративне явище та інституційний механізм, який формує межі допустимого в журналістській практиці, впливає на зміст інформаційного простору та визначає ступінь автономності редакційної політики.

Термін «медіа-капчер» (від англ. *media capture*) описує ситуацію, коли медіасектор фактично «захоплений» політично-владними або бізнесовими структурами, і замість незалежного нагляду за владою медіа починають служити інтересам цих структур. Дослідники пояснюють медіа-капчер як форму прихованого контролю над новинними медіа, відмінну від прямої цензури. Зокрема, Аліна Мунгіу-Піппіді визначає медіа-капчер як стан, коли новинні медіа контролюються «або безпосередньо владою, або пов'язаними з нею приватними інтересами»[12]. Інакше кажучи, в умовах медіа-капчер медіа опиняються під впливом мережі політиків та бізнесменів, що діють спільно. У таких випадках засоби масової інформації не виконують належним чином свою основну функцію – інформувати суспільство – а натомість прислужуються вузьким приватним чи політичним цілям.

Сучасні наукові роботи підкреслюють, що медіа-капчер є ознакою слабкості демократичного врядування та часто пов'язаний із «захопленням держави»

корумпованими елітами. На відміну від традиційної цензури (коли держава відкрито редагує чи забороняє матеріали), медіа-капчер здійснюється через м'якші, приховані механізми впливу. До них належать непрозоре фінансування медіа, концентрація медіавласності, політична лояльність власників ЗМІ, економічний тиск або неформальні домовленості, що змушують журналістів висвітлювати події вибірково. У сучасній літературі наголошується, що саме залучення приватних бізнес-інтересів (олігархів), пов'язаних з владою, відрізняє медіа-капчер від прямого державного контролю медіа.

Попереднє окреслення ключових понять — зокрема таких як «свобода слова», «цензура», «політична влада», «газетна журналістика» та «медіа-капчер» — створює концептуальне підґрунтя для подальшого дослідження впливу влади на українську пресу в період президентства Леоніда Кучми.

1.2. Теоретичні підходи до вивчення впливу влади на засоби масової інформації.

Дослідження взаємодії державної влади та засобів масової інформації вимагає врахування комплексу теоретичних підходів, які сформувалися в межах як західної, так і пострадянської наукової традиції. Проблема впливу політичної влади на пресу є багатоаспектною, оскільки охоплює як інституційні механізми тиску, так і символічні засоби контролю над інформаційним полем. Особливої актуальності це питання набуло у пострадянських країнах, де трансформація медіасистем супроводжувалася збереженням низки авторитарних практик.

Одним із найвідоміших підходів до аналізу ролі ЗМІ в політичних системах є концепція нормативних моделей преси, запропонована Фредом Сібертом, Теодором Петерсоном і Вілбуrom Шраммом у праці *Four Theories of the Press*. У ній

окреслено чотири базові моделі — авторитарну, ліберальну, соціально-відповідальну та радянську. У кожній з них передбачено різний ступінь впливу держави на інформаційний простір: від повного контролю (авторитарна модель) до незалежності та саморегуляції (ліберальна та соціально-відповідальна моделі) [13]. Для української медіасистеми 1990-х років характерною була гібридність, у якій формальна свобода слова співіснувала з неформальними інструментами тиску — як адміністративного, так і фінансового характеру. Це дозволяє говорити про транзитивний тип медіамоделі, що поєднує елементи авторитарного та плюралістичного підходів.

Паралельно з нормативними моделями, значну аналітичну базу становить критичний підхід, зокрема концепція гегемонії Антоніо Грамші. Він розглядає ЗМІ як інструмент конструювання культурної гегемонії — системи ідей та уявлень, які домінуючі групи нав'язують суспільству [14]. Відповідно до цього підходу, контроль над медіа є ключовим для підтримання легітимності влади, а інформаційна політика виконує функцію ідеологічного впливу. Подальший розвиток критики взаємозв'язків між медіа та владою представлено у праці *Manufacturing Consent*, авторами якої є Едвард Герман і Ноам Хомський. Дослідники демонструють, що навіть у демократичних суспільствах засоби масової інформації здатні функціонувати як інструмент впливу в руках політичних та економічних еліт, відтворюючи їхні інтереси під виглядом об'єктивної журналістики. Через власницькі структури, рекламні ринки, залежність від офіційних джерел і тиск громадської думки створюються умови структурної цензури, яка маскується під редакційну незалежність [15].

Цей підхід особливо доречний для аналізу українського контексту 1990-х років, коли, попри конституційно гарантовану свободу слова, держава зберігала значний вплив на редакційну політику. Явище *media capture*, що передбачає підпорядкування засобів масової інформації інтересам політичної чи бізнесової

еліти, докладно розглядається в дослідженнях Наталії Рябінської. Автор підкреслює, що контроль над медіа в постсоціалістичних країнах часто досягається через концентрацію власності, редакційний тиск і використання регуляторних інструментів як засобу впливу [16]. Цей процес проявлявся у використанні так званих “темників”, дискримінації опозиційних видань при розподілі державної реклами, а також у створенні економічно залежних редакцій.

Інституційний підхід до вивчення медіа-сфери акцентує на структурних умовах, в яких функціонують ЗМІ, та їхній взаємодії з іншими суспільними інститутами. У своїй концепції поля П'єр Бурдьє трактує журналістику як напівавтономну сферу, що функціонує за внутрішніми професійними логіками, але водночас перебуває під впливом зовнішніх чинників – передусім політичного та економічного капіталу. Така взаємодія обмежує незалежність журналістської діяльності, навіть за наявності розвинених інституційних норм [17]. Для українського випадку цей підхід дозволяє пояснити, чому редакції змушені були адаптувати свою політику до вимог зовнішніх акторів, зокрема політичних еліт і власників медіа, в умовах економічної вразливості.

Додатковий аналітичний потенціал має теорія фреймінгу, розроблена Робертом Ентманом. Вона передбачає, що влада, впливаючи на медіа, визначає, як саме ті мають інтерпретувати події — які аспекти підкреслювати, які ігнорувати, та які терміни використовувати [18]. Через фреймування можна здійснювати інформаційне управління без прямого цензурування, що робить цей підхід релевантним для вивчення медіастратегій у напіввільних суспільствах, зокрема в Україні 1990-х – початку 2000-х років.

Важливим аспектом аналізу є також категорія економічного тиску, яка не завжди безпосередньо асоціюється з політичним впливом, але фактично виконує ту саму функцію. В українському дослідницькому дискурсі питання економічної залежності

медіа посідає ключове місце. Володимир Лизанчук звертає увагу на те, що в 1990-х роках редакції були вразливими до впливу через механізми фінансового тиску — контроль над рекламою, доступом до паперу, друку та поліграфічних ресурсів, які переважно залишалися в руках держави або наближених до неї структур [19]. У цій ситуації незалежна журналістика виявлялася економічно незахищеною, що створювало умови для впровадження самоцензури та поширення платних матеріалів без маркування («джинса»).

Теоретичні підходи до вивчення впливу влади на медіа, зокрема українську газетну журналістику, охоплюють широкий спектр: від нормативно-правових моделей до критичної теорії, інституційного аналізу та теорії фреймінгу. Їхнє комбіноване застосування дозволяє всебічно проаналізувати прямі та опосередковані способи впливу на пресу, що є нважливим для об'єктивної оцінки змін, які відбувалися в українському медіапросторі у період трансформації.

1.3. Українська газетна журналістика у контексті історичних змін: передумови розвитку до 1994 року.

Після здобуття Україною незалежності та формального демонтажу радянських інституцій, медійний простір опинився у стані бурхливої, майже неконтрольованої експансії. Якщо в умовах СРСР інформаційна політика була надзвичайно централізованою, регламентованою, а число друкованих видань — жорстко нормованим, то у 1991–1992 роках держава фактично втратила монополію на інформацію.

Період становлення української газетної журналістики після розпаду радянського союзу був перехідним і визначальним для формування засад функціонування медіа в новій незалежній державі. До початку каденції Леоніда Кучми у 1994 році український медіапростір зазнав глибоких трансформацій, спричинених водночас

як політичними, так і економічними чинниками. Саме в той час закладалися основи сучасної системи взаємодії держави та друкованих ЗМІ. Нерідко підходи та методи ведення професійної діяльності зберігали вже звичні авторитарні практики, що поступово адаптовували до нової української реальності.

На момент проголошення незалежності України, 24 серпня 1991 року, українська держава успадкувала від радянського періоду централізовану ієрархічну систему друкованих видань, що виконувала здебільшого ідеологічну функцію. Для порівняння, у 1970-х роках у радянській Україні видавалося понад 1000 газет, сукупний наклад яких становив близько 20 мільйонів примірників. До початку 1992 року кількість офіційно зареєстрованих газет і журналів уже сягнула 2609. Реєстрація нових газет і журналів набрала стрімких темпів, що на перший погляд могло вказувати на початок процесу демократизації медіасфери. Втім якщо розглядати цю тенденцію глибше, то стає зрозуміло, що за кількісним зростанням не завжди стояла якісна трансформація. Сам факт реєстрації нового видання ще не означав, що воно сповідує нові журналістські стандарти, пропонує критичний або незалежний погляд, або ж орієнтується на потреби громадянського суспільства. У багатьох випадках це були формальні структури без чіткої редакційної позиції або ж медіа, що дублювали старі підходи в новому оформленні.

Справжній змістовий розрив із радянською традицією у медіа-сфері відбувався значно повільніше, ніж це можна було б припустити на основі статистичних показників. Однією з головних причин цього була кадрова інерція, оскільки переважна більшість тодішніх журналістів та редакторів нових видань походили з радянської школи, де журналістика не розглядалася як незалежна професія, а радше як інструмент ідеологічного обслуговування державної лінії. Частина журналістів не лише не мали досвіду роботи у відкритих конкурентних інформаційних ринках, але й часто не мали внутрішньої потреби змінювати підходи до професії. Внаслідок цього, навіть ті ЗМІ, що декларували незалежність чи реформаторські наміри, на

практиці часто залишалися в межах знайомої риторики, тематичної обмеженості й ієрархічної моделі управління редакцією. Публікації нерідко мали декларативний або пропагандистський характер, а самі ЗМІ замість того, щоб стати майданчиком для критики влади та артикулювання суспільних проблем, тяжіли до самозаспокоєння, утилітарності або конформізму.

Рання незалежність відкрила нові можливості для друкованої журналістики. Газети, які раніше були рупором державної ідеології, почали декларувати незалежність і прагнення до об'єктивного висвітлення подій. Варто зазначити, що в цей час саме преса залишалася головним джерелом інформації для населення: телебачення лише формувалося, онлайн-ЗМІ не існували, натомість газети виходили мільйонними накладом і мали широку читацьку базу. У 1991 році загальний наклад українських газет перевищував 30 мільйонів примірників. Проте вже до 1994 року цей показник суттєво зменшився — до 10–15 мільйонів, що пояснюється як економічною кризою, так і падінням купівельної спроможності населення.

Умови трансформації створили унікальну ситуацію: з одного боку, формально знята цензура, конституційно гарантована свобода слова, демократичні цінності — з іншого боку, нестабільна економіка, розмиті правила, тиск з боку нової політичної еліти. Багато видань почали виконувати роль політичних інструментів у боротьбі між групами впливу. Зокрема, такі популярні видання, як «Правда України», «Голос України», «Радянська Україна» (згодом — «Демократична Україна»), часто віддзеркалювали інтереси певних політичних акторів, що стало передумовою подальшої політизації медіапростору вже в період президентства Леоніда Кучми.

У дослідженні «Українська преса 1985–2000 рр.: історико-політичний аналіз» Василь Шкляр трактує пресу з двох сторін: як дзеркало суспільних змін та активного учасника того історичного та політичного періоду. Автор підкреслює, що українські друковані медіа цього періоду відігравали суттєву роль у формуванні політичного порядку денного, суспільних настроїв і культурних орієнтирів [4].

Перехід від тоталітарного радянського режиму до незалежної держави супроводжувався значними труднощами, які вплинули на функціонування медіа. Журналістика того часу залишалася вразливою до політичного та економічного впливу, що значною мірою визначало її зміст і тематику.

Політична влада на початку 1990-х років активно використовувала медіа як інструмент впливу на громадську думку. Зафіксовано численні випадки маніпуляцій — як через адміністративні важелі, так і через приховані фінансові важелі контролю. Перехідний період в історії українських медіа супроводжувався не зникненням цензури як такої, а її трансформацією. Ірина Грабовська звертає увагу на те, що скасування формальних цензурних інститутів не означало реальної свободи: їх функції перейняли нові форми впливу — тиск на редакційну політику, вибіркового доступ до інформації та непряме регулювання змісту, особливо щодо опозиційних ЗМІ [10].

У перші роки незалежності українські медіа намагалися звільнитися від державного контролю. Газети, що втратили державне фінансування, натомість були змушені шукати нові джерела доходів — рекламу, спонсорство, партнерства. Комерціалізація українського медіасектору, яка розпочалася в умовах економічної лібералізації, не лише не захистила ЗМІ від зовнішнього впливу, а й сприяла його інституціоналізації. Саме в цей період медіа почали потрапляти під контроль олігархічних та політичних груп, що призвело до концентрації власності в руках зацікавлених акторів і суттєвого впливу на редакційну політику. Однак процес комерціалізації часто супроводжувався "захопленням" медіа олігархами та політичними елітами, що призвело до концентрації власності та впливу на редакційну політику.

У дослідженнях Василь Шкляр і Володимир Лизанчук пишуть, що економічна нестабільність початку 1990-х зробила українські друковані медіа надзвичайно вразливими до зовнішнього впливу. Внаслідок цього в журналістському середовищі поширилися явища самоцензури, прихованої реклами («джинси») та політичної заангажованості. Формальна незалежність ЗМІ залишалася декларативною, а слабкість економічних основ сприяла подальшому зміцненню контролю з боку влади вже у період президентства Леоніда Кучми [4;19].

Окремо слід згадати мовне питання, яке виявилось не лише культурним, а й політичним чинником у редакційній політиці. Вибір мови газетних публікацій у 1990-х роках часто був не лише редакційним чи практичним рішенням, а й виявом ідеологічної позиції. Українськомовний контент асоціювався з націоналістичним або державницьким дискурсом, тоді як публікації російською сприймалися як прояв проросійських симпатій чи пострадянської тяглості [20]. Така бінарність в свою чергу поглиблювала соціальні розколи та підсилювала залежність медіа від політичного замовлення.

Отже, на момент обрання Леоніда Кучми президентом у 1994 році, українська газетна журналістика функціонувала в умовах гібридної моделі: формальна незалежність, задекларована у нормативно-правових актах, поєднувалася з економічною і політичною вразливістю редакцій. Саме ця подвійність — наявність демократичної форми і змістовна залежність від влади — і визначала характер відносин між державою та пресою.

1.4. Політичний контекст в Україні в період президентства Леоніда Кучми.

Каденція Леоніда Кучми (1994–2005) стала періодом, коли в Україні остаточно сформувалася гібридна політична система з ознаками авторитарної концентрації

влади та декларативною прихильністю до демократичних принципів. Саме в цей період взаємодія між політичними інститутами та засобами масової інформації набуває системного характеру — з чітко окресленими формами прямого та опосередкованого впливу влади на редакційну політику ЗМІ, зокрема друкованої преси.

Політична еволюція президентства Кучми характеризується посиленням вертикалі влади, концентрацією впливу в руках виконавчої гілки та створенням керованого парламенту й підконтрольного інформаційного поля. Незважаючи на формальну зміну риторики — з обіцянок реформ та демократизації на початку першої каденції до реального посилення президентської влади в другій — реальні механізми взаємодії з медіа свідчать про зростання маніпулятивних і репресивних тенденцій у сфері інформаційної політики.

Особливого значення набуває концепт «темників» — неформальних інструкцій, які надходили до редакцій українських ЗМІ від Адміністрації Президента через відповідні структури (зокрема прес-службу або Службу інформаційної політики). За даними медіаорганізацій, зокрема Інституту масової інформації та «Репортерів без кордонів», з початку 2000-х років поширення темників стало системним явищем, яке серйозно обмежувало редакційну автономію. Це стосувалося телеканалів та центральних друкованих ЗМІ, які змушені були публікувати погоджені тексти або уникати «незручних» тем.

Політична логіка режиму Кучми передбачала контроль над медіаконтентом та власністю в медіасекторі. Саме в цей період спостерігається активна фаза олігархізації ЗМІ, коли найбільші друковані медіа переходять під контроль фінансово-промислових груп, лояльних до влади. Газети, які залишалися незалежними або опозиційними, зіштовхувалися з серйозними фінансовими обмеженнями, блокуванням розповсюдження, податковими перевітками тощо [21].

У контексті зовнішньої політики Леоніда Кучми (особливо в період після скандалу з «касетного скандалу» у 2000 році) помітним стало зростання напруги у відносинах між владою та незалежними медіа. Спроби розслідувати обставини зникнення журналіста Георгія Гонгадзе, а також діяльність проекту «Українська правда» під проводом опозиційних журналістів, стали символом медіаопору політичному тиску. Водночас цей період також засвідчив, що державна влада в Україні може застосовувати системні методи придушення свободи слова, зокрема криміналізацію журналістської діяльності, переслідування, моніторинг, дискредитаційні кампанії тощо [10].

Попри тиск, варто зазначити, що нішеві аналітичні видань, які хоч й мали обмежене охоплення, стали платформами для альтернативного медіадискурсу. Частина видань, такі як «День», «Україна молода», зберігали відносну редакційну свободу завдяки професійному статусу та певній редакційній політиці, яка балансувала між критикою і співіснуванням із владними нарративами.

Суттєвою складовою політичного контексту стало й використання державою мовної тематики для маніпуляції ідеологічними лініями у пресі. Саме в період президентства Кучми питання мови стало інструментом легітимації політичних рішень, що сприяло поляризації медіапростору за мовною та ідеологічною ознакою [20].

Отже, період президентства Леоніда Кучми заклав низку системних практик взаємодії держави з медіа, які мали довготривалий вплив на подальшу еволюцію української журналістики. Хоча формально свобода слова залишалась закріпленою в законодавстві, на практиці саме в цей час відбувається інституціоналізація контролю над медіа через політичний, адміністративний та економічний тиск, що й стало предметом глибшого аналізу.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ВЛАДИ НА ГАЗЕТНУ ЖУРНАЛІСТИКУ.

У другому розділі нашої роботи розглянуто методологічні засади дослідження впливу державної влади на українську газетну журналістику в період президентства Леоніда Кучми. У межах цього розділу буде визначено загальний підхід до дослідження, обґрунтовано вибір якісної парадигми та методів збору даних, зокрема контент-аналізу газетного контенту й глибинних інтерв'ю з журналістами. Також буде окреслено логіку дослідницького дизайну, принципи побудови вибірки, структуру інструментів збору інформації та порядок її подальшої обробки.

В роботі також було розглянуто та описано особливості, пов'язані із вивченням періоду 1990-х – початку 2000-х років та обмеження, які виникають під час роботи з респондентами та темою політичного тиску на пресу.

У завершальному підпункті буде розглянуто етичні аспекти та виклики, з якими стикається дослідник при вивченні взаємодії медіа та влади в умовах пострадянської трансформації. Комплексність методологічного підходу забезпечує надійність та валідність результатів, які буде представлено в аналітичному розділі.

2.1. Методологічні засади дослідження взаємодії влади та газетної журналістики.

Дане дослідження застосовує якісний підхід у формі case study (аналіз конкретного випадку), що дозволяє провести поглиблену та детальну експертизу впливу владних структур на українську газетну журналістику в період президентства Леоніда Кучми. Вибір одиничного кейсу обґрунтований унікальністю умов України 1994–2005 рр. та потребою глибоко зрозуміти механізми влади в медіасфері цього періоду.

Типологічно робота є пояснювально-аналітичним дослідженням: воно спрямоване на пояснення причин і характеру впливу влади на пресу та аналіз відповідних медіа-практик. Зокрема, дослідження намагається з'ясувати, як і чому політична влада формувала зміст та функціонування друкованих медіа за Кучми. Такий підхід відповідає меті розкрити причинно-наслідкові зв'язки (влада → медіа) у конкретному історичному контексті.

Теоретично дослідження ґрунтується на міждисциплінарній рамці, що поєднує кілька підходів: теорію «медіа-капчер», політичну економію ЗМІ, критичні теорії влади (передусім концепцію влади Мішеля Фуко) та модель медіасистем Деніела Халліна і Паоло Манчіні. З такою концептуальною рамкою наслідки влади можна проаналізувати на пресу: від економічних та політичних факторів до механізмів урядової дискусії та систематичних особливостей медіа та хвиль.

Нижче розглянуто основні положення кожного з цих підходів і їхню релевантність для періоду 1994–2004 рр. в Україні.

У теоретичному розділі даного дослідження вже згадувався термін «медіа-капчер». Згідно теорії, владні інституції та пов'язані з ними економічні еліти «захоплюють» медіа з метою контролю над інформаційними потоками. Дослідниця Мунгіу-Піппіді визначає медіа-капчер як ситуацію, коли новинні медіа контролюються «безпосередньо урядами або приватними інтересами, тісно переплетеними з політикою». Іншими словами, відбувається системна кооптація ЗМІ державою чи олігархічними групами, що підриває редакційну незалежність. Практичне застосування цієї теорії до випадку України дозволяє концептуалізувати феномен фактичного підкорення преси владі в еру Кучми.

Підхід політичної економії медіа доповнює теорію медіа-капчер, фокусуючись на владних відносинах між медіасистемою та ширшим соціально-економічним устроєм. Підхід аналізує, як розподіл ресурсів, власності і державна політика впливають на функціонування та зміст ЗМІ. В межах цього підходу ЗМІ

розглядаються як незалежний «четвертий ешелон влади» та одночасно інституція, глибоко вплетена в структуру влади суспільства – хто фінансує медіа, хто ними володіє, хто регулює – той значною мірою і визначає, що і як вони повідомляють

Для глибшого теоретичного осмислення феномену впливу влади на журналістику важливо врахувати і філософсько-соціологічні теорії влади. Зокрема, концепція влади Мішеля Фуко пропонує нетрадиційний погляд: влада розглядається як розгалужена мережа відносин, що пронизує все суспільство. «Влада не має центру, не належить конкретним індивідам або групам, оскільки кожен одночасно й володіє владою, і підкоряється владі інших», відзначає Фуко. Іншими словами, влада – це «щось між», всюдисуща «плинна субстанція», яка набуває різних форм залежно від конкретних відносин[22].

Застосування підходу Фуко до даного дослідження означає аналізувати дискурсивні практики та невидимі механізми влади, що впливали на журналістику. Таким чином, влада проявляється через встановлення нормативних «правил гри», вироблення рамок мислення і мовлення в медіа.

Таким чином, теорія влади Фуко допомагає виявити, як влада функціонує на мікрорівні комунікації: через цензуру, самоцензуру журналістів, риторичні стратегії тощо. Адже журналісти в умовах авторитарного тиску не просто виконували чужі накази – вони внутрішньо засвоювали норми, очікування і страхи, створені владою. Влада ставала «всюдисущою» у журналістському середовищі. Тому, спираючись на Фуко, ми розглядаємо владу як комплексну систему відносин і технік (репресивних і продуктивних), що конституювали медіаполе України того часу. Це дозволяє дослідити як вплив тодішньої держави проникав у повсякденну практику редакцій, в мову газетних публікацій, у визначення «правди» та «важливого» в суспільному дискурсі.

Для порівняльного та системного розуміння українського випадку доречно звернутися до моделі медіасистем Даніела Халліна та Паоло Мансіні [2]. Вони виділили три ідеальні типи взаємодії медіа і політики в західних демократіях – ліберальний, демократично-корпоративістський та поляризовано-плюралістичний (також знаний як «середземноморський»). Попри те, що ця типологія створена на основі розвинених демократій, вона надає корисний каркас змінних для аналізу і перехідних, постсоціалістичних медіасистем. Зокрема, для характеристики української медіасистеми дослідники часто застосовують саме поляризовано-плюралістичну модель – через її притаманні риси сильного втручання держави, тісних зв'язків медіа з політикою та низької автономії журналістики.

У рамках моделі Халліна-Мансіні аналізуються такі виміри, як розвиток медіаринку, рівень політичного паралелізму, професійні стандарти журналістики та роль держави в медіасекторі.

Застосування моделі Халліна–Мансіні дозволяє краще структурувати аналіз: з'являється розуміння того, що вплив влади на пресу за Кучми не був унікальним явищем, а проявлявся через універсальні виміри (політична залежність медіа, слабкі ринкові традиції, інтеграція медіа в систему владних відносин).

Якісний пояснювальний кейс-стаді дизайн уможливорює цілісний погляд на випадок української преси епохи Кучми. Концепти медіа-капчер та політичної економії висвітлюють структурне підґрунтя цензури – зрощення влади і власності на медіа. Теорія влади Фуко акцентує на всепроникності владного впливу, в тому числі через приховані механізми контролю над інформацією та свідомістю. Модель Халліна і Мансіні допомагає вписати ці явища в ширший порівняльний контекст, окресливши типологічні риси української медіасистеми. Такий підхід забезпечує міцну теоретичну платформу для подальшого аналізу впливу влади на газетну

журналістику України 1994–2004 років та інтерпретації отриманих емпіричних даних у світлі зазначених теорій. Про методи збору даних та їх обробку детальніше буде розписано в наступному розділі.

2.2. Методи збору та обробки емпіричних даних для дослідження газетного контенту.

Для якомога глибшого розуміння професійної діяльності українських журналістів в період президентства Леоніда Кучми та вплив влади на них для дослідження було обрано методи, що в собі поєднують кількісні та якісні підходи. Для дослідження застосовано два основні методи: контент-аналіз і напівструктуровані глибинні інтерв'ю. Поєднання двох методів в сумі дозволяють з одного боку – ідентифікувати патерни у висвітленні діяльності влади в медіа, а з іншого – отримати персоналізовану інсайдерську інформацію від самих журналістів щодо атмосфери, деталей та діяльності в період роботи другого президента України.

Оскільки дослідження взаємодії державної влади та засобів масової інформації вимагає врахування комплексу теоретичних підходів, потрібно розуміти, що проблема впливу політичної влади на пресу є багатоаспектною, оскільки вона охоплює, як інституційні механізми тиску, так і точкові засоби контролю над інформаційним полем. Тому контент-аналіз, що був проведений в рамках даного дослідження, по суті виконує два призначення: завдяки ньому є змога проаналізувати кількість публікацій на політичну тематику у вибраному періоді, а також виявити основні тенденції, якими характеризувалась професійна діяльність журналістів, що працювали в українських газетах.

Контент-аналіз у цьому дослідженні спирається на принципи, що були описані Клаусом Кріппендорфом, зокрема щодо логіки побудови дизайну контент-аналізу, визначення одиниць аналізу, валідності інтерпретацій і необхідності контекстуального читання текстів. Кріппендорф підкреслює, що контент-аналіз має бути не лише описовим, а й аналітичним, що дозволяє власне досліднику виявляти структури впливу і сенси, закладені у конкретних текстах та повідомленнях. Застосування контент-аналізу в цій роботі дозволяє ідентифікувати присутність або відсутність критики влади, тональність висвітлення дій президента Кучми, джерела повідомлень і характер використаних аргументів. Саме тому ключовий акцент приділяється не лише кількісному аспекту, а насамперед якісному — контекстуальному аналізу журналістських матеріалів, який дозволяє в рамках дослідження виявити прагматичні стратегії, спрямовані на формування образу влади.

Перший етап передбачав систематичне опрацювання газетного контенту, що висвітлював діяльність президента Леоніда Кучми. Для дослідження були обрані три ключові часові відрізки, що репрезентують етапи політичної кар'єри Леоніда Кучми. Перший – це 1994 рік, що став початком каденції президента Кучми в Україні. Другий – 1999 рік, де вже починається нова президентська кампанія та вибори, де знову здобуває перемогу тодішній президент Леонід Кучма. Останній – 2000–2001 роки, де стається резонанс вбивство Георгія Гонгадзе, оприлюднюється «касетний скандал», де фігурують ключові особи в державі, після чого в Україні вибухають громадські протести.

У межах кожного періоду було проаналізовано 61 публікацію, журналістських матеріалів різноманітних жанрів, що висвітлювали діяльність президента, реакцію на критику, взаємодію з опозицією, а також загальний медійний контекст. Особливу увагу приділено відмінностям між риторикою та подачею матеріалів у державних

або підконтрольних владі виданнях (наприклад, «Урядовий кур'єр», «Факти і коментарі») і більш незалежній пресі («День», «Україна молода»).

Для проведення контент-аналізу в рамках дослідження було створено кодувальну схему(в додатках), що включала в себе критерії, що дали змогу провести якісний аналіз. Критерії в кодувальній схемі для контент-аналізу включають: редакційну лінію, власника, заголовок конкретного матеріалу, його тему, джерело інформації, тональність щодо президента Кучми, присутність критики тодішньої влади, дотримання принципу балансу. Одиницею аналізу була окрема газетна публікація. Вибірка для дослідження формувалась за принципом релевантності до зазначених періодів. Тому аналіз включав в себе тексти, що прямо або ж опосередковано стосувались діяльності президента, взаємодії між гілками влади, реакцій на суспільні конфлікти та скандали, змін у комунікаційній стратегії влади.

Редакційна лінія / Власник	Державне видання	Видання з президентською позицією	Незалежне видання		
Заголовок матеріалу					
Основна тема публікації	Внутрішня / зовнішня політика	Діяльність президента, адміністрації	Президентські вибори	Економіка	Суспільство, тощо.

Джерело інформації	Представники влади (офіційні заяви, прес-служби)	Опозиційні політики / громадські діячі	Журналіст / редакція	Експерти	
Тональність щодо Кучми	Позитивна	Критична			
Чи присутня критика влади? Якщо так, яка саме?	Відверта та аргументована (з фактами, даними, думками експертів)	Відсутня критика	Прихована (через натяки, епітети, питання)	Позитивне висвітлення без критики	
Чи дотриманий в матеріалі баланс сторін/присутня альтернативна	Збалансований	Перевага однієї сторони (влада або опозиція)	Матеріал явно упереджений	Відсутня друга сторона	

думка?					
--------	--	--	--	--	--

Для аналізу обрано чотири загальнонаціональні газети періоду 1994–2005 рр.: «Урядовий кур’єр», «Факти і коментарі», «День» та «Україна молода». Ці видання відібрано з огляду на їх репрезентативність, різне політичне позиціонування та важливу роль у публічному дискурсі кінця 1990-х – початку 2000-х років. Вибір охоплює як офіційний друкований орган влади, так і впливові приватні газети різної ідеологічної спрямованості – таким чином забезпечено широкий спектр української преси досліджуваного періоду.

«Урядовий кур’єр» – щоденна урядова газета, засновником якої є Кабінет Міністрів України. Вона є офіційним виданням центральних органів виконавчої влади і виходить з 1990 року, виконуючи роль рупора державної політики у медіапросторі. Контент «Урядового кур’єра» повністю відображає офіційну позицію уряду та Президента. Відтак у роки каденції Л. Кучми газета характеризувалась послідовно проурядовим тоном і майже не містила критичних матеріалів на адресу владної верхівки.

«Факти і коментарі» – одна з найбільш масових приватних газет того часу. Це щоденне видання, засноване 1997 року, яке належало до медіа-групи EastOne, пов’язаної з бізнесом Віктора Пінчука. Завдяки великому накладу і популярному стилю подачі «Факти» мали широкий вплив на громадську думку, проте їх інформаційна політика лишалася в основному лояльною до чинної влади. Газета подавала новини у доступному, аполітичному для пересічного читача форматі і зазвичай уникала різкої критики режиму, фактично підтримуючи статус-кво в публічному дискурсі.

«День» (щоденна всеукраїнська газета, заснована 1996 року) вирізнявся як суспільно-політичний щоденник із аналітичним ухилом та відносно незалежною редакційною позицією. У період правління Леоніда Кучми «День» зарекомендував себе як видання з критичним поглядом на дії влади. Газета виконувала роль інтелектуальної платформи в українському медіаполі, де надавався простір для альтернативних оцінок державної політики. Видання нерідко публікувало матеріали, близькі до позиції демократичної опозиції, і тим самим пропонувало читачам критичні інтерпретації суспільно-політичних процесів.

«Україна молода» (видається з 1991 року) мала на початку 1990-х статус молодіжного видання, але згодом стала одним із голосів національно-демократичних сил. Редакція цієї газети послідовно стояла на державницьких, проукраїнських позиціях, тож у другій половині каденції Кучми «Україна молода» схилилася до критики авторитарних тенденцій влади і підтримки демократичної опозиції (зокрема, симпатизувала рухові В. Ющенко та іншим опозиційним ініціативам). У публічному дискурсі кінця 90-х – початку 2000-х «Україна молода» відіграла помітну роль, висвітлюючи резонансні політичні події – включно з протестними акціями – з притаманним їй критичним поглядом на дії влади.

«Голос України» – офіційна парламентська газета Верховної Ради України, заснована 1990 року. У газеті офіційно публікуються закони та рішення Верховної Ради, вона є одним із офіційних видань для оприлюднення нормативних актів. «Голос України» повністю підпорядкована та фінансується парламентом і за законом мала надавати рівний простір усім фракціям.

Оскільки, сукупність обраних видань: від офіційного урядового до опозиційно налаштованих – репрезентує різні сегменти української газетної журналістики того часу.

Метод глибинних напівструктурованих інтерв'ю з журналістами доповнив контент-аналіз, надавши якісний матеріал із перших вуст про стан української преси в період президентства Кучми. У межах дослідження було проведено п'ять глибинних інтерв'ю з представниками медійної сфери, які працювали у період президентства Леоніда Кучми. Респонденти були умовно пронумеровані від 1 до 5. Респондент №1 — головний редактор незалежної газети; Респондент №2 — журналіст столичної міської газети; Респондент №3 — регіональний журналіст; Респондент №4 — редактор на телебаченні; Респондент №5 — журналіст національної газети.

Ці розмови дозволили з'ясувати суб'єктивний погляд самих медійників на умови роботи преси тієї доби, дізнатися про приховані механізми редакційної політики, випадки цензури чи тиску, а також про професійні й етичні виклики, з якими вони стикалися. Інтерв'ю мали ретроспективний характер, тобто журналісти оцінювали події минулого. Такий підхід має свої переваги, адже він дає змогу респондентам більш відкрито говорити про пережитий досвід – після зміни політичної ситуації і зняття безпосередніх ризиків для кар'єри вони готовіше діляться інформацією. Крім того, з плином часу медійники можуть глибше осмислити значення подій та проаналізувати їх наслідки.

Можлива вибіркковість або неточність спогадів, звичайно, присутня, втім в ході дослідження це було частково компенсовано структурованістю запитань та зіставленням відповідей із фактичними даними контент-аналізу.

Тематичний гайд для інтерв'ю(в додатках) охоплював кілька ключових аспектів, що стосуються взаємодії влади і преси. Перший блок питань стосувався цензури та редакційної політики: журналістів просили пригадати, чи траплялися випадки прямого цензурного втручання в їхню роботу з боку владних структур або керівництва видання, чи отримували редакції вказівки «згори» (зокрема, так звані

«темники» – неофіційні інструкції щодо висвітлення певних тем), а також якою була внутрішня політика редакції стосовно критичних матеріалів про владу. Другий блок був присвячений самоцензурі: обговорювалося, чи доводилося самим журналістам свідомо обмежувати себе у висвітленні гострих тем або пом'якшувати тон публікацій через страх можливих негативних наслідків (тиску на редакцію, звільнення, позову тощо).

Наступні питання інтерв'ю фокусувалися на тому, як преса реагувала на найбільші політичні кризи того періоду. Респонденти ділилися спогадами про висвітлення резонансних подій – зникнення і вбивства Георгія Гонгадзе, оприлюднення записів Мельниченка, протестної акції «Україна без Кучми». Обговорювалося, наскільки сміливо чи обережно поводитися журналісти й редакції за таких обставин, чи відчували тиск під час висвітлення скандалів та протестів і як ухвалювалися редакційні рішення в умовах політичної кризи.

Також в інтерв'ю була включена тема зовнішнього тиску на медіа: учасників було опитано про їхній досвід протидії тиску з боку владних осіб або олігархів (цензурні вимоги, погрози, економічний тиск через власників і рекламодавців) та про те, які стратегії застосовувалися, щоб зберегти незалежність редакції.

Описані тематичні напрями в інтерв'ю-гайді дозволяють комплексно охопити типові проблеми української преси часів Кучми – цензура, редакційна політика, самоцензура, зовнішній тиск, реакція медіа на кризи, дотримання стандартів тощо – і спрямовані на виявлення глибинних причинно-наслідкових зв'язків між діями влади та редакційними практиками.

2.3. Обмеження та етичні аспекти проведення дослідження впливу влади на друковані засоби масової інформації.

Одним із ключових чинників, які необхідно враховувати при оцінці дослідження взаємодії влади та друкованих ЗМІ у період президентства Леоніда Кучми, є політична ситуація того часу. Друга половина 1990-х - початок 2000-х років в Україні була періодом поступової концентрації влади, зниження прозорості політичної системи та формування моделі гібридного авторитаризму. Хоча Конституція 1996 року закріпила демократичні інститути, на практиці президентська вертикаль отримала домінуючі важелі впливу на парламент, уряд, суди, а також, що принципово, на медіа.

Особливістю цього періоду стало існування офіційної свободи слова при фактичному впровадженні неформальних методів контролю. Починаючи з 1999 року, у практику комунікаційної політики активно запроваджувалися «темники» – централізовані інструкції, які надходили до редакцій із Адміністрації Президента та визначали, які події слід висвітлювати, у якому порядку, з якими акцентами, а які – ігнорувати або знецінювати. Водночас розвивались механізми непрямого впливу: економічна залежність ЗМІ від державної реклами, контроль над реакціями та розповсюдженням газет, тиск на власників медіахолдингів, які були пов'язані з олігархічними кланами, наближеними до влади.

Політична конкуренція в цей період зводилась до керованої боротьби між обмеженим колом сил, у якій ЗМІ нерідко використовувались як інструмент політичної боротьби або дискредитації опонентів. Події 2000–2001 років: вбивство Георгія Гонгадзе, касетний скандал, масові акції протесту «Україна без Кучми» стали точкою радикального загострення ситуації, коли частина преси відкрито поставила під сумнів легітимність влади, а інша була мобілізована на її захист.

У такій ситуації журналістика втрачала автономію як незалежний соціальний інститут і дедалі більше перетворювалася на простір примусової лояльності або політичного піару. Саме ці політичні обставини є важливим фактором, який

зумовлює специфіку дослідницької позиції: аналіз медіа того часу вимагає критичного дистанціювання від офіційного дискурсу, уваги до контекстуального читання матеріалів і розуміння, що публічне в газетах – не завжди є справжнім, а справжнє – не завжди було можливим для публікації.

Як і будь-яке емпіричне дослідження, ця робота має низку обмежень, пов'язаних як із доступом до джерел, так і з особливостями теми. Одним із ключових обмежень стала фрагментарність архівного доступу до повних випусків друкованих ЗМІ періоду 1994–2005 років. Значна частина матеріалів не збереглася в електронній формі, або ж наявні лише у скорочених бібліотечних репозитаріях. Це обмежувало можливість формування репрезентативної вибірки за кількісними критеріями та потребувало якісного відбору типових публікацій. Власне тому варто зазначити про те, що дослідження не претендує на повну статистичну репрезентативність, але в той же час орієнтується на глибину аналізу ключових кейсів та свідчень наданих конкретними журналістами, що працювали в українських газетах в період каденції Леоніда Кучми.

Одним із методологічних викликів дослідження став ретроспективний характер глибинних інтерв'ю, що значно впливає на інтерпретацію зібраного матеріалу. Події, про які йдеться у дослідженні, мали місце понад два десятиліття тому, у специфічному політичному та професійному контексті, який суттєво відрізняється від сучасних реалій. У таких умовах важливо враховувати кілька ключових аспектів, пов'язаних із обмеженнями пам'яті та суб'єктивною реконструкцією подій.

Пам'ять респондентів дослідження, з дослідницької точки зору, є й механізмом переосмислення досвіду. Те, як журналісти описують події 1990-х чи початку 2000-х років сьогодні, часто фільтрується через призму подальших змін у

медіасфері, особистого розвитку, професійного досвіду та нинішніх цінностей. Таким чином, одні й ті самі події можуть набувати різного змісту в залежності від того, хто і коли їх описує. Зміна ролей (з журналіста на редактора, з кореспондента на медіаексперта), а також пізніші події: як-от Революція Гідності, війна, згодом повномасштабна війна, зміна політичного середовища в країні та світі – також впливають на інтерпретацію минулого. Цей аспект надає інтерв'ю додаткової цінності, оскільки дозволяє побачити не лише хронологію подій, але й моральні дилеми, внутрішню боротьбу, спроби виправдати або пояснити власну позицію. У результаті, ці свідчення стають не просто джерелом фактів, а матеріалом для аналізу професійної ідентичності журналіста у добу політичного тиску.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ЗМІН В УКРАЇНСЬКІЙ ГАЗЕТНІЙ ЖУРНАЛІСТИЦІ ПІД ВПЛИВОМ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ (1994–2004)

У третьому розділі роботи здійснюється безпосередній аналіз змін в українській газетній журналістиці, що відбувалися під впливом державної політики в період президентства Леоніда Кучми (1994–2004).

На основі емпіричних даних, зібраних шляхом контент-аналізу публікацій у ключових загальнонаціональних газетах, а також глибинних інтерв'ю з журналістами, проаналізовано, як трансформувалися редакційні підходи, тематика матеріалів, стилістика подачі новин та рівень критичності щодо влади. У межах цього розділу простежується, як політичний контекст, вибори, політичні скандали, інформаційні кампанії та контрольні механізми впливали на зміст газетного продукту, а також виявляються закономірності і форми прояву політичного тиску на друковані медіа.

Окрему увагу приділено аналізу риторики, наративів та дискурсивних стратегій, застосованих у газетних матеріалах для легітимації або дискредитації владних структур. Завершальний підпункт розділу аналізує напівструктуровані глибинні інтерв'ю з респондентами щодо характеру та масштабів впливу державної влади на пресу в означений період.

3.1. Контент-аналіз українських газет у 1994–2005 роках із фокусом на тематичні пріоритети.

Перші роки каденції Леоніда Кучми характеризувалися відносно сприятливою тональністю висвітлення діяльності президента у провідних газетах. Державні видання подавали нового очільника держави у позитивному або нейтральному тоні, зосереджуючись на його програмах реформ і стабілізації країни. Зокрема,

«Урядовий кур'єр», що була офіційною газетою виконавчої влади, від початку демонструвала цілковито лояльний підхід. Навіть в заголовках тодішніх матеріалів, наприклад «Президент Кучма: курс на стабільність і реформи», простежувався схвальний тон щодо ініціатив новообраного лідера. Матеріали «Урядового кур'єра» цього періоду висвітлювали внутрішню політику крізь призму досягнень влади, без критики чи альтернативних точок зору. Наприклад, в газеті з'явилося таке повідомлення про інавгурацію Кучми: *«Леонід Кучма урочисто склав присягу народу України. У своїй промові Президент окреслив курс на стабільність, реформи та побудову державності на нових засадах»*.

Аналогічно парламентська газета «Голос України», попри свій формальний зв'язок із Верховною Радою, загалом дотримувалася пропрезидентської лінії. Вона оперативно інформувала про офіційні заходи та заяви глави держави, подаючи їх у нейтрально-позитивній манері. Для прикладу, репортаж «Голосу України» про підписання у червні 1995 року Конституційного договору між гілками влади мав нейтральну тональність фактичного повідомлення. Загалом державна преса у 1994–1996 рр. висвітлювала діяльність Кучми односпрямовано – або позитивно, або нейтрально, рідко – критично. При цьому баланс думок не дотримувався, оскільки опозиційні голоси на шпальтах були відсутні.

Водночас у незалежному медіасекторі вже з середини 90-х з'являються перші паростки критичного аналізу влади. Незалежні загальнонаціональні газети, такі як «Україна молода» та щоденна газета «День», заснована 1996 року, почали пропонувати альтернативний погляд на дії керівництва держави. «Україна молода» різко відгукнулася про силові методи влади під час скандально відомого похорону патріарха Володимира в липні 1995 року. Стаття із заголовком «Чорний вівторок: кривавий похорон у столиці» відкрито критикувала дії владних структур, називаючи день сутичок з народом «чорним». Цей матеріал мав відверто критичну

тональність щодо влади, не містив балансу і, по суті, став прикладом ранньої журналістської опозиційності до президентської адміністрації.

Інші незалежні видання також торкалися чутливих тем. Газета «Голос України», хоч і лояльна до президента, опублікувала аналітичну статтю «Парламент і Президент: холодна війна повноважень», де автори описали конфлікт між гілками влади в середині 90-х. Матеріал був критичним за змістом, вказував на протистояння між Кучмою та Верховною Радою. Від газети, пов'язаної з парламентом, це свідчило про спробу зберегти відносну нейтральність, попри лояльність до президента.

Тематика публікацій у 1994–1996 рр. коливалася від висвітлення державотворчих процесів до критики окремих прорахунків влади – залежно від видання. Провладні газети зосереджувалися на успіхах держави: економічних реформах, ухваленні нової Конституції 1996 року, налагодженні міжнародних відносин (наприклад, без'ядерний статус України подавався як досягнення у статтях на кшталт «Україна стала без'ядерною державою»). Натомість незалежні часописи акцентували і проблемні аспекти: боротьбу за повноваження між президентом та парламентом, соціально-економічні труднощі, факти зловживань. «Україна молода» піднімала питання взаємин президента з прем'єром у матеріалі «Кучма та Марчук: тандем чи дуель?», пропонуючи нейтральний аналіз можливих конфліктів усередині влади. Автори «Дня» в матеріалі «Єдиний і незамінний міф» висловлювались критично, вказуючи на небезпечність формування культу «незамінного» лідера. Вже на початку правління Леоніда Кучми можна побачити зародження диференціації підходів. Коли офіційна преса вибудовувала позитивний імідж влади без опонентів на сторінках, окремі незалежні газети наважувалися на обережну, та все ж помітну критику і висвітлення альтернативних позицій.

1999 рік: президентські вибори. У 1999 році тональність висвітлення президента у більшості загальнонаціональних газет різко поляризувалася. З одного боку,

державні та провладні видання перетворилися на інструмент виборчої агітації чинного глави держави, з іншого – нечисленні незалежні газети намагалися дати критичну оцінку п'ятирічним результатам його правління та виборчим обіцянкам.

Провлада преса практично одноголосно підтримувала Кучму. «Урядовий кур'єр» і близькі до влади газети друкували позитивні матеріали та інтерв'ю. Для ілюстрації, «Факти і коментарі» – найбільш тиражована щоденна газета, подала програмну статтю під заголовком «Леонід Кучма: вибір на користь народу». Уже сама назва позиціювала кандидата як народного обранця, єдино правильний вибір країни. Тон статті був цілковито позитивним, без жодного натяку на критику чи згадування опонентів. Висвітлення діяльності президента будувалося на меседжах про стабільність, економічне зростання та успішну зовнішню політику під його проводом. «Голос України» так само працював на імідж Кучми. Парламентська газета повідомляла про виборчі процеси крізь призму успіхів влади. Наприклад, у публікації «Швидше за все, більшість комуністів віддадуть свої голоси за Леоніда Кучму» наголошувалось на підтримці чинного президента навіть серед частини його ідеологічних противників, тим самим формувалася думка про неминучість перемоги Кучми. Жодної критики чи альтернативної точки зору ці матеріали не містили, думки опозиційних кандидатів практично не цитувалися. Натомість широко цитувалися офіційні особи та пресслужба президента.

Інавгурацію Кучми після перемоги було подано «Урядовим кур'єром» як урочистий початок нової доби. Стаття «Інавгурація Президента Кучми: нова ера реформ» говорила про продовження реформаторського курсу, оминаючи будь-які спірні та проблемні теми. Таким чином, провладні газети у 1999 р. фактично стали продовженням державної інформаційної політики, ретранслюючи передвиборчі гасла чинного президента. Тональність їхнього контенту була виключно позитивною щодо влади, а критичні згадки на адресу Кучми повністю зникли з шпальт.

З іншого боку, частина незалежних видань спробувала протистояти цій інформаційній монополії, пропонуючи більш збалансоване або ж і відверто критичне висвітлення виборів. Найвиразнішу позицію зайняла газета «День», відома своєю аналітичною журналістикою. В розпал кампанії вона публікувала матеріали, що ставили під сумнів переваги Кучми та висвітлювали вибори як конкурентний процес. Показовими є вже навіть заголовки «Дня» – «Кучма: кандидат без програми?» та «Вибори-99: Кучма і КПУ — знову разом!». У першому випадку видання критично аналізувало передвиборчу риторику чинного президента, наголошуючи на відсутності чіткої програми дій, і підкріплювало цей висновок фактами та експертними думками: *«Другий термін Кучми стартує без чіткої публічної програми. Замість конкретики – риторика про стабільність. Це не той рівень політичної відповідальності, якого очікує суспільство»*.

У другому матеріалі газета звертала увагу на неформальний альянс Кучми з комуністами (Комуністичною партією України) у другому турі виборів, що подавалося як політична іронія і викликало критику з позицій демократичного вибору. Важливо, що «День» дотримувався стандартів балансу думок навіть у критичних публікаціях: на його шпальтах поряд із зауваженнями оглядачів на адресу влади можна було знайти й коментарі прихильників президента або нейтральні оцінки експертів.

«Україна молода» у 1999 році також не була однозначно провладною – хоча вона не вела настільки ж активної кампанії проти Кучми, як «День», та все ж могла ставити незручні запитання. Загалом же більшість недержавних газет через політичний тиск і концентрацію медіавласності були обережними. Пряма критика президента зустрічалася рідко, частіше обмежувалися нейтральними новинами про виборчий процес.

Тематика газетних матеріалів у період виборів концентрувалася навколо передвиборчих обіцянок, підсумків першого терміну Кучми та образу основних конкурентів. Провладні видання акцентували успіхи: зростання економіки, виплату зарплат і пенсій, міжнародну підтримку України за часів Кучми. Одночасно вони демонізували альтернативу, натякаючи на можливий «реванш комуністів» чи дестабілізацію у разі поразки чинного президента. Натомість незалежні газети висвітлювали і критичні теми, що офіційно замовчували: корупційні скандали оточення Кучми, проблему свободи слова, невиконані соціальні обіцянки. Деякі з цих тем з'явилися на шпальтах тільки завдяки відносно вільним видавцям.

Таким чином, у 1999-му інформаційний простір був значною мірою контрольований адміністрацією президента, однак залишалися окремі майданчики, де зберігався плюралізм і критична думка. Це створило передумови для загострення конфлікту між владою та незалежними медіа, що стало очевидним уже протягом перших місяців після виборів.

3.2. Вбивство Георгія Гонгадзе та суспільний резонанс.

2000 рік став переломним і з точки зору розвитку українських медіа – саме тоді на повну силу заявили про себе нові інтернет-видання. Георгій Гонгадзе був одним із перших в інтернет журналістиці в Україні. За кілька місяців до своєї смерті разом з Оленою Притулою він заснував новинарний сайт «Українська Правда», щоб публікувати матеріали без цензурного тиску. Українська Правда, як незалежне онлайн-медіа, регулярно викривала корупцію і саме через це привернула до себе увагу. Вбивство журналіста стало знаковим випадком, бо українське суспільство вперше усвідомило, що небезпека може загрожувати і журналістам «нових медіа», які не залежать від традиційних державних газет чи каналів. Після зникнення

Георгія його колеги не дали справі затихнути. «Українська Правда» щоденно публікувала новини та розслідування, присвячені ходу слідства, реакції суспільства і міжнародному резонансу.

Вбивство опозиційного журналіста Георгія Гонгадзе набуло масштабів національної кризи після того, як 28 листопада 2000 року лідер соціалістів Олександр Мороз оприлюднив таємні аудіозаписи із кабінету президента, так звані «плівки Мельниченка», що, ймовірно, свідчили про причетність найвищого керівництва держави до зникнення журналіста. Тоді на УП було викладено повну стенограму скандальних аудіозаписів, щоб кожен міг сам прочитати зміст розмов, де голоси, схожі на голоси президента та високопосадовців, обговорюють розправу з журналістом. Це був безпрецедентний крок відкритості. З цього моменту справа Гонгадзе переросла з кримінальної у політичну площину, отримавши назву «касетний скандал» або «Кучмагейт».

Надалі УП публікувала критичні матеріали про перебіг розслідування, заяви опозиціонерів, аналітику про свободу слова. Тон онлайн-видання був гострим і оперативним: новини виходили негайно, часто з ексклюзивними коментарями. Інші інтернет-ресурси, які тоді лише зароджувалися (наприклад, форум «Телекритики»), стали майданчиками для відкритого обговорення. В інтернеті користувачі могли дозволити собі більше відвертості, ніж на сторінках паперових ЗМІ, а владі було важче контролювати цей потік інформації.

Комітет захисту журналістів відзначав, що Гонгадзе свідомо обрав Інтернет як платформу, щоб оминути державний контроль, адже онлайн-видання не залежало від держмонополії на газети чи поширення, тож цензори не могли його «приборкати». Саме це дало змогу інформації про злочин проти журналіста розійтися дуже швидко і широко.

Протягом грудня 2000-го по всій країні наростали протести: вже 15 грудня 2000 року в Києві розпочалися масові акції, які за кілька днів оформилися в тривалий рух «Україна без Кучми» з вимогою відставки президента та покарання винних. У центрі столиці з'явилося наметове містечко протестувальників, журналісти та громадські діячі відкрито виступали проти цензури та замовчування злочину.

Реакція журналістської спільноти була бурхливою. Вбивство колеги стало символом небезпеки професії і каталізувало солідарність медіа-спільноти. Міжнародні організації «Репортери без кордонів» і Комітет захисту журналістів тиснули на владу, вимагаючи прозорого розслідування. Самі ж українські журналісти все активніше порушували тему свободи слова. За даними Європейського суду з прав людини, після зникнення Гонгадзе багато ЗМІ зазнавали тиску та цензури щодо висвітлення перебігу справи[23]. Незважаючи на це, матеріали про зникнення і смерть журналіста широко потрапляли в інформаційний простір. Уже за кілька тижнів понад половина населення України знала зміст «плівок Мельниченка»[24], а отже – була обізнана з суттю скандалу. Справу Гонгадзе жваво обговорювали і у Верховній Раді, і на сторінках газет, і в інтернет-форумах. Вона домінувала в українських новинах упродовж 2001 року – мало не щомісяця з'являлися нові резонансні подробиці та заяви[25].

У вересні 2000 року зникнення та вбивство опозиційного журналіста Георгія Гонгадзе, а згодом оприлюднення майором Мельниченком аудіозаписів розмов у кабінеті президента, так званий «касетний скандал», спричинили інформаційний вибух в Україні. Преса опинилася перед вибором – або й далі дотримуватися провладної лінії і замовчувати чи спростовувати звинувачення, або ж стати на бік суспільства, вимагаючи правди і відповідальності. Зрештою, різні видання прийняли різні сторони, і це відобразилося в тональності та змісті їхніх матеріалів.

Українські друковані видання 2000–2001 років широко і різнопланово висвітлювали зникнення Гонгадзе та касетний скандал. Тональність матеріалів варіювалася від офіційної до емоційної, залежно від редакційної позиції видання. Нижче наведено огляд реакції різних сегментів преси того часу з прикладами стилю подачі:

Парламентський «Голос України», урядовий «Урядовий кур'єр» дотримувалися обережної, нейтрально-бюрократичної тональності, подаючи інформацію переважно з посиланням на офіційні джерела. Наприклад, «Голос України» висвітлював хід розслідування в справі Гонгадзе фактажно. У листопаді 2000-го, коли в Тарашчі було знайдено обезголовлене тіло, «Голос України» докладно описав деталі впізнання: *«судмедексперти знайшли срібний браслет, талісман і перстень, які носив Георгій, і друзі зниклого журналіста за описом переконалися, що це саме його речі»*. Такий сухий, звітний стиль подачі був характерний для офіційної преси, вона констатувала факти – знахідка тіла, призначення експертиз, заяви посадовців – без власних висновків і емоцій.

Водночас у цих виданнях простежувалося ретранслявання версій влади. Зокрема, офіційна лінія намагалася пов'язати інцидент з «інтригами іноземних спецслужб», і провладні медіа нерідко озвучували такі припущення. Будь-які натяки на можливу участь керівництва держави у злочині подавалися скептично. Типовим є тон заяв тодішнього президента Леоніда Кучми, реагуючи на звинувачення, заявив: *«я хворих людей не коментую»* – цю фразу одразу вміло підхопила преса.

Популярні загальнонаціональні видання («Факти і коментарі», «Сьогодні») прагнули задовольнити суспільний інтерес до гучної теми, часом використовуючи сенсаційність. Деякі публікації відверто тиражували версії, вигідні владі або ж інтригуючі чутки. Приміром, газета «Сьогодні» у перші дні після зникнення журналіста намагалася посіяти сумнів: газета 26 вересня 2000 р. писала, що нібито *«Георгій Гонгадзе живий: є два свідки, які бачили його о 20-й годині в барі...»* –

тобто, натякала на інсценування зникнення. У листопаді, коли знайшли тіло, «Сьогодні» знову висловила недовіру, повідомивши, що *«знахідка явно не підходить за віком»*. Ці повідомлення вирізнялися скептичним тоном і фактично підтримували версію, що вбитий може бути не Гонгадзе, підриваючи версію про політичне вбивство. Інші масові видання робили акцент на драматичних подробицях і співчутті. Популярна газета «Факти» неодноразово публікувала інтерв'ю з родичами та друзями Георгія. Так, мати журналіста Леся Гонгадзе в інтерв'ю «Фактам» детально розповідала про життєвий шлях сина, його службу в Афганістані, про те, як вона тричі була в морзі впізнавати тіло, і про свій відчай та недовіру до офіційної версії. В інших матеріалах газета подавала і позицію правоохоронців: зокрема, 19 вересня 2000 р. «Факты» процитували пояснення міліції, чому звернення Гонгадзе про стеження залишилося без реагування. Правоохоронці виправдовувалися, мовляв, *«відкрите письмо до генпрокурора Гонгадзе розповсюдив через Інтернет, а не надіслав офіційно. А оскільки в Генпрокуратурі немає Інтернету і окремі відділи досі працюють на друкарських машинках, то й цього листа, розуміється, не бачили»*.

Незалежні та опозиційні газети («День», «Дзеркало тижня», «Україна молода») зайняли критичну й аналітичну позицію. Їхні матеріали відзначалися відвертою постановкою незручних запитань і осудом імовірного замовного характеру злочину. Наприклад, всеукраїнська щоденна газета «День», відома своєю відносною незалежністю, з перших днів висвітлювала тему Гонгадзе з акцентом на суспільній важливості.

Вже 23 вересня 2000 р. «День» застерігав, що якщо найближчим часом ситуацію зі зникненням журналіста не буде з'ясовано, то *«імідж України у світі значно постраждає»*. Видання апелювало до влади, нагадуючи про репутаційні втрати для країни.

З розвитком касетного скандалу риторика незалежної преси ставала гострішою. Газета «День» не боялася прямо звинувачувати владу в приховуванні правди і маніпуляціях. У відповідь на заяви Кучми про «іноземний слід» у справі, «День» писав: *«не варто списувати на якихось ворогів власні прорахунки й створення олігархічної держави»*, тим більше що *«на плівках майора Мельниченка немає нічого такого, про що чимало людей не знали б»*. Журналісти видання підкреслювали, що всі дії влади після появи плівок лише підтверджують зміст записів, тож не потрібно владі *«шукати чорну кішку в темній кімнаті й намагатися кинути тінь на те, що й так чорне»*. Такими метафорами газета висміювала спроби керівництва заперечувати очевидне. У підсумку «День» робив висновок: *«касетний скандал і справа Гонгадзе – продукти внутрішнього виробництва»*, тобто породжені самою українською владною системою.

Подібно різко висловлювалися й інші незалежні видання. Тижневик «Дзеркало тижня» публікував власні журналістські розслідування, аналізуючи версії та прогалини слідства. Лівоцентрична газета «Сільські вісті», що мала опозиційні настрої, також гостро реагувала на теми влади й правди: там могли з'являтися публіцистичні колонки із риторичними запитаннями на кшталт «Хто наступний?» або зі зверненнями до чиновників із вимогою відзвітувати за прогрес у розкритті злочину. «Україна молода», яка позиціонувалася як патріотичне видання, спершу обережно інформувала про факт зникнення журналіста, але згодом, особливо після оприлюднення плівок, дедалі більше схилялася до підтримки вимог опозиції.. Заяви Генпрокуратури чи МВС піддавалися сумніву і перевірялися журналістами. Коли генпрокурор Михайло Потебенько заявив, що записи Мельниченка – монтаж і тому *«унеможливлують будь-які підозри»* проти керівництва держави, незалежні газети відреагували хвилею критики. «Репортери без кордонів» у своєму звіті (цитованому українською пресою) прямо зазначили, що офіційне слідство ведеться з *«політичним підходом, несумісним з мінімальними вимогами неупередженості»*, а

всі обставини вказують: Георгія вбито саме за його журналістську діяльність. Такі висновки міжнародних експертів друкувалися в українських медіа як додатковий тиск на владу. Опозиційні видання активно підтримували тему, регулярно повертаючись до неї на перших шпальтах, наголошуючи, що справу не розкрито, замовників не покарано, і ставлячи цю ситуацію у контекст загальної боротьби за свободу слова.

Провладні газети в перші місяці скандалу намагалися дискредитувати як самі звинувачення, так і їхніх носіїв. «Факти і коментарі», що залишалися під впливом президентського оточення, випустили низку матеріалів, де повторювалися меседжі влади про «провокацію» й «інформаційний шантаж». Наприклад, колонка в «Фактах» під назвою «Гонгадзе і касетний скандал – інструмент політичного шантажу?» ставила під сумнів автентичність записів і натякала, що вся справа є технологією тиску на президента. Тональність була позитивною щодо Кучми. Його прямо чи опосередковано виправдовували, водночас кидаючи тінь на опозицію. Інший показовий матеріал «Фактів» того періоду «Вчора в парламенті Олександр Мороз зізнався, що “його” касети – фальшивка». В ньому газета відверто не визнавав слова лідера опозиції, намагаючись переконати аудиторію, що звинувачення проти президента сфабриковано. Тон повідомлень намагався нав'язати сумнів у діях самих опозиціонерів.

Офіційна преса, наприклад «Урядовий кур'єр», здебільшого обходила цю тему осторонь: замість висвітлення обвинувачень, вона друкувала офіційні заяви Генпрокуратури та пресрелізи адміністрації, що заперечували причетність влади до зникнення журналіста. Отже, лояльні до влади видання обрали стратегію замовчування та відбілювання, їхнє висвітлення загалом було однобічним і виправдальним.

Незалежні газети зайняли принципово іншу позицію. Вони трактували події як масштабну кризу влади і випробування для свободи слова. Щоденна газета «День» опублікував цикл аналітичних статей, присвячених «касетній» тематиці. В матеріалі «Касетний скандал: виклики для демократії» прозоро говорилося про те, що ситуація довкола плівок Мельниченка ставить під сумнів відданість керівництва країни демократичним цінностям. Автори «Дня» критично оцінювали дії влади, спираючись на факти розслідування, коментарі правників, думки західних спостерігачів. Тональність була відверто критичною щодо президента, однак витримувався аналітичний стиль: газета намагалася подати різні аспекти проблеми та цитувала офіційні спростування для балансу.

«Україна молода» у цей період перейшла мало не на мову опозиційної публіцистики. Вже наприкінці 2000-го на шпальтах газети з'явився репортаж «Акція «Україна без Кучми» розпочинається», де висвітлювався початок масових протестів із вимогою відставки президента. На відміну від стерильно-нейтрального тону державних агенцій, «Україна молода» показувала емоційний підйом протестного руху, фактично солідаризуючись із його гаслами. Тон таких матеріалів був критичним щодо влади і співчутливим до учасників акції; про збалансованість думок не йшлося – видання очевидно стало на бік громадськості проти владної верхівки.

Важливо, що ескалація скандалу змінила підходи до висвітлення навіть у тих медіа, що раніше уникали конфронтації з владою. Коли протистояння перенеслося на вулиці і відбулося силове придушення протестів, деякі традиційно провладні газети вимушено подали ці події як значущу новину, хоч і без прямих політичних висновків. Так, «Факти і коментарі» у березні 2001 року надрукували репортаж «Силовий розгін наметового містечка УБК» (УБК – акція «Україна без Кучми») та замітку «Кривавий день 9 березня 2001 року». У цих матеріалах описувалося розгортання сутичок між правоохоронцями та протестувальниками, було

зафіксовано факти насильства та поранень. Хоч «Факти» і не звинувачували прямо президента, сам вибір слів «силовий розгін», «кривавий день» свідчив про негативну оцінку дій влади. Тон публікацій був незвично критичним для видання прорежимного табору: було помітно, що влада вдалася до жорстких і кривавих заходів, аби втихомирити опозицію. Журналісти не намагалися виправдати такі дії, але й не цитували представників влади, які б пояснили причини застосування сили.

У тематичному плані період 2000–2001 років позначився переходом від відносно рутинного висвітлення діяльності президента до фокусування на темах прав людини, свободи слова і відповідальності перших осіб держави. Преса багато писала про хід розслідування справи Гонгадзе, про реакцію міжнародної спільноти, про вимоги опозиції щодо відставки високопосадовців (голови МВС Юрія Кравченка, самого Леоніда Кучми тощо). З'явилися нові для українського медіадискурсу поняття: «темники», цензура, журналістська солідарність. Наприклад, вже у 2001–2002 роках опозиційні політики оприлюднили докази існування цензурних інструкцій з Банкової, і «Україна молода» негайно відгукнулася матеріалом «Опозиція оприлюднила владні «темники», викриваючи механізми прихованого контролю над пресою.

Навіть «Голос України», видання, що зазвичай обережно ставилося до критики влади, надрукував статтю «Таємничі темники», де надав слово різним сторонам цього скандалу. У свою чергу, влада намагалася відновити свій контроль: навесні 2001 року Кучма створив при президентській адміністрації спеціальну Раду з питань інформаційної політики, декларуючи покращення співпраці з пресою. Фактично ж це був крок для посилення державного впливу на інформаційний простір. Таким чином, після кульмінації кризи держава вдалася до ще більш системних важелів маніпуляції медіа, що, утім, вже не могло повернути довіру суспільства.

3.3. Вплив держави на професійну діяльність журналістів.

Для пошуку відповідей на дослідницькі питання в роботі необхідно було проаналізувати 5 зібраних напівструктурованих глибинних інтерв'ю із журналістами та редакторами, що працювали в медіа за часів президентства Леоніда Кучми. В роботі був використаний підхід тематичного аналізу, за допомогою якого було проаналізовано та виявлено патерни в особистому досвіді респондентів.

Після обробки інтерв'ю та транскрибування було виявлено 5 основних тем: форми тиску на медіа; цензура та самоцензура; зміна стандартів журналістики; реакція медіа на резонансні події епохи. Розглянемо кожен тему поетапно.

Форми тиску. У другій половині 1990-х – на початку 2000-х років влада дедалі активніше вдавалася до прямих впливів на редакційну політику ЗМІ. За словами журналістів, це набирало різних форм – від телефонних вказівок і «наглядачів» від влади в редакціях до письмових інструкцій та погроз звільнення. Респондент № 1 згадує показовий випадок втручання з боку Адміністрації Президента. Близько 2002 року (коли головою АП був Віктор Медведчук) до редакції намагалися прикріпити «куратора» – молодого чиновника, який би непомітно контролював контент. *«Я сказала, що поки я тут головний редактор, ніхто зі сторони газетою керувати не буде. Якщо хто думає інакше, він може піти. Тоді в редакції залишились всі»,* – сказав в інтерв'ю респондент №1. Таким чином, пряма спроба нав'язати редакції цензора була відбита завдяки позиції головного редактора.

Інші журналісти підтверджують, що особливо після 1999 року тиск носив регулярний характер. Інший респондент, колишній редактор новин на національному каналі, розповів про постійні дзвінки з «порадами» щодо контенту:

«У нас був негласний режим: жодної критики на адресу влади. Якщо сюжет стосувався президента чи його оточення, він мав бути позитивним, ну, або нейтральним». За його словами респондента, такий підхід особливо посилювався напередодні виборів.

Ще одна тема, яка лунала в інтерв'ю з респондентами – «темники». Усі респонденти підтвердили факт їх розсилки, проте не всі слідувати вказівкам. Респондент № 1 говорив: *«До нас теж приходили темники, але ми їх використовували по-своєму. По суті, вони були для нас розсилками, ми дізнавались про якісь події, адреси. А коли вже йшлося про якусь оцінку подій – нам було все одно. Як і що треба подавати – ми знали самі. Ніякі темники нас не могли би примусити наговорити на біле, що це чорне». В цей час інший редактор, підтверджуючи отримання таких ж розсилок, зазначав: «До нас теж приходили ці письмові рекомендації з Адміністрації. Спочатку насправді всі боялись і власне не знали, що з ними робити. Там могло бути, наприклад, про те, які теми варто висвітлювати, а про які не треба згадувати, іноді якісь рекомендації по спікерах. Чесно, це принизливо навіть згадувати, я не навіть не хочу згадувати».*

Часто влада не обмежувалась моральними або адміністративними важелями, а застосовувала матеріальні санкції. Олег Листопад, респондент №2 журналіст, що писав на екологічну тематику, наводить приклад цензурного втручання у київській міській газеті «Столиця», де він працював на початку 2000-х. Після серії викривальних публікацій про корупцію в сфері екології, а саме зловживання при фінансуванні заповідних об'єктів у Криму, високопосадовець, який був згаданий в ході розслідування, намагався домогтися покарання для автора. *«Вказівка була Листопада звільнити»,* – каже журналіст про розпорядження, яке надійшло “згори” до редакції. Головний редактор, розуміючи безпідставність претензій, відмовився прямо звільняти підлеглого, але оголосив йому догану як формальне покарання. Це мало фінансові наслідки: *«Мене тоді залишили без премії, тобто, це тоді була*

половина мого всього доходу. Ну і приблизно півроку мені не можна було писати нічого критичного, боронь Боже, якісь розслідування. Не можна було», – говорить журналіст.

Респондент №3, що був редактором регіональної газети розповідав в інтерв'ю, що особливо регіональні медіа відчували фінансову залежність. *«У нас в області, якщо газета мала бюджетне фінансування, це означала, що газета була по суті на гачку облдержадміністрації. Могли пригрозити: уріжемо дотацію, якщо будете критикувати місцеву владу. Іноді там могли якусь податкову перевірку до нас відправити, було таке, що колись податкова приходила, здається, 2 рази за квартал. Ну, тобто, зрозуміло, що це ж не просто так, подивитись на нас».*

Більшість респондентів в інтерв'ю не підтверджували випадки фізичних погроз чи прямого насильства, втім зазначали, що вбивство колеги Георгія Гонгадзе значно вплинули на настрої серед журналістів загалом. Один з респондентів говорив: *«Після зникнення Гонгадзе багато хто з нас реально боявся за свою безпеку. Якщо в столиці могли вбити відомого журналіста, то що вже казати про регіони. Ми так ніби жартували на якихось зустрічах, що тепер кожен може стати «наступним», якщо скаже або напише щось не те. І ці жарти були з одного боку і смішні, і дуже страшні. Ну було і таке, але все добре, принаймні ми ніколи не отримували фізичних погроз, не дай Бог, нападів якихось – такого не було».*

Узагальнюючи, за свідченнями журналістів, тиск на медіа в епоху президентства Леоніда Кучми був багатовимірним. Він включав пряме втручання апарату президента у роботу редакцій, розсилення рекомендацій, тобто, «темників», іноді умовно економічні санкції проти журналістів. Втім випадків фізичної розправи респонди не підтвердили.

Цензура та самоцензура. Формально в незалежній Україні цензура була заборонена Конституцією. Проте, як впливає з кожною інтерв'ю, за часів

правління Леоніда Кучми сформувалася система прихованої цензури, коли заборони та обмеження диктувалися не законом, а неформальними розпорядженнями влади або власників ЗМІ. Респондент №1 описувала кінець 90-их так: *«на телебаченні була ... однопартійна цензура, адміністративна лінія поведінки щодо Кучми була однозначною і читалась вона одразу»*. Респондент називає ніч після виборів президента 1999 року «ніччю свободи слова», коли інформаційний простір остаточно зачистили від альтернативних думок. Тобто, будь-яка альтернативна думка, підтримка опозиційних кандидатів на головних майданчиках – особливо телебаченні, була неможливою. Інший респондент(№4) про той ж період говорить: *«В новинах тоді не можна було допустити якийсь сюжет про опозицію. Якщо опозиціонер типу і з'являвся в нас на екрані, то це був який більше негативний контекст. Ну ми, звичайно, не на пряму критикували, але я б сказала, що це відчувалось, ти ж бачиш сюжет, сам аналізуєш. Але це були по суті вказівки керівництва каналу»*.

Під пресом таких умов багато журналістів практикували самоцензуру, добровільно обмежуючи себе у висловлюваннях, щоб уникати конфліктів з керівництвом чи владою. Цей феномен чітко простежується у спогадах. Респондент №1 каже відзначає, що на початку 2000-х лише поодинокі колеги зберігали принциповість протягом тривалого часу: *«всі інші... розуміли, що ця критична позиція не заохочується, тому мовчали. Хоча я думаю, що вони розуміли насправді, чому ми ось могли собі дозволити писати правду»*. Респондент №4 каже: *«Зараз я розумію, що це було не правильно з мого боку, навіть не як журналіста, а просто людини. Але це 90-ті, ми були загнані в такі умови, і економічна ситуація в ситуації, якщо чесно, була не дуже. Тому я хотіла залишитись на роботі, а працювала ж в політичному відділі. Ну намагалась, писати так, як воно і було, але щоб це було акуратно, не дуже жорстко. Важко сказати, чи зробила я б так само зараз, не знаю, як би поступила»*.

Журналісти розповідають, що часто навіть не потрібні були «темники», щоби спрямувати редакційну політику, бо редактори і журналісти самі знали «правила гри». Респондент №3 із регіональної преси згадує: *«У нас внутрішньо був список «небезпечних» тем і персон. Тільки офіційно – про облдержадміністрацію, про президента – або добре, або нічого. Це навіть не обговорювалося, бо тоді просто всі так писали. Нові журналісти швидко переймали цю манеру»*. Таким чином, самоцензура почала ставати нормою журналістської культури – матеріали, що могли викликати невдоволення серед влади часто і просто не писались, або писали дуже обережно. Особливо це стосувалося чутливих політичних подій, про які, як згадують журналісти, багато медіа не хотіли писати напряду.

Втім тиск на медіа не був цілком однорідним. Влада обирала, на які сектори інформаційного поля тиснути найсильніше. З інтерв'ю вимальовується така картина: найжорсткіший контроль – над загальнонаціональними телеканалами, які тоді формували думку більшості виборців; відносно м'якший – над загальнонаціональною пресою, особливо, якщо вона мала певний імунітет завдяки впливовим власникам або міжнародній репутації; і ще слабший – над вузько спеціалізованими виданнями. Випадок респондента №2 демонструє, що столична газета у 90-х могла дозволити собі гострі матеріали про екологічні злочини чи корупцію. Натомість у «топових» темах, як ось вибори, діяльність Президента, резонансні скандали – діяла цензура.

Показовим є інтерв'ю респондента №1 про позицію газети на виборах 1999 року. За словами редактора, що газета «День» була однієї з небагатьох видань, яке відкрито не підтримало Леоніда Кучму на другий термін: *«Тільки я одна і газета, яка стояла за мною, були проти обрання Кучми на другий термін»*. На думку респондента, перша каденція Кучми показала тривожні тенденції, тому «День» зайняв критичну позицію. Така опозиційність мала свою ціну. Респондент стверджує, що видання

намагалися ізолювати інформаційно: підтримка альтернативних кандидатів майже не проривалася на телеекрани.

Політична лояльність медіа нерідко визначалася не тільки тиском держави, але й інтересами власників ЗМІ. У 1990-х – на початку 2000-х українські медіа почали належати фінансово-промисловим групам або конкретним олігархам, тісно пов'язаним з політичною елітою. Через це редакційна політика багато в чому залежала від того, яку позицію займав власник щодо президента. Респондент №3 горить: *«Після скандалів в кінці 90-их-на початку нульових деякі олігархи почали заводити “кишенькові” медіа, щоб підтримати Кучму й захистити свій бізнес. Ті канали і газети автоматично стали рупорами влади. Натомість незалежні проєкти ледь виживали – їх витісняли з ринку і інформаційного простору»*. Редакційна політика, таким чином, формувалася на перетині державного тиску і бізнес-інтересів.

Зміна стандартів журналістики. Респонденти говорять, що намагалися дотримуватися балансу та професійних стандартів навіть у цих непростих умовах. Респондент №2, який працював у муніципальній газеті, розповідає, що редакція все ж прагнула подавати різні точки зору, поки це було можливо. Він згадує, що в газеті намагалися «дотримуватися балансу» в висвітленні міських справ, хоча це було непросто через певну залежність від мера. Респондент №5 каже: *«Коли дійшло до висвітлення «касетного скандалу», у нашій редакції сталися суперечки. Дехто з журналістів наполягав хоча б згадати про ті плівки, інші боялися. Мені здається, тоді навіть хтось звільнився, типу, ай, дістало вже це»*.

Одним із наскрізних мотивів інтерв'ю є тема погіршення якості та стандартів медійного контенту наприкінці 1990-х – початку 2000-х. Респондент №1 описує це як наступ «попси» в журналістиці: *«Політиканство породжує попсу, а попса породжує політиканство. І це близнюки-брати»*. На думку редактора, цензура і

змова провладних сил з медіавласниками призвели до того, що замість серйозної аналітики і розслідувань на перший план вийшли розважальні або жовті жанри. Респондент згадує конкретні приклади: газета «Бульвар» Дмитра Гордона, масовий щоденна газета «Факти», які почали приділяти більше уваги сенсаціям, скандалам, зірковому життю. Навіть видання, що вважалися якісними, поступово переймали деякі прийоми «жовтої» преси.

Наслідком цензури і заполітизованості медіа стала поступова втрата суспільної довіри до журналістики та розмивання професійної етики. Респондент №3 каже, що вони розуміли, що це виглядає заангажовано: *«Коли ти щодня випускаєш однієї новини, всередині накопичується цинізм. Багато хто з нас почав ставитися до роботи просто як до ремесла: написав те, що сказали, отримав зарплату і забув».*

Реакція медіа на резонансні події епохи. Зникнення і вбивство Георгія Гонгадзе, а також подальші розслідування цієї справи, тісно переплітаються з «касетним скандалом», але заслуговують окремого розгляду з погляду впливу на журналістів. Гонгадзе був засновником опозиційного інтернет-видання і відкрито критикував владу. Його вбивство стало шоком: вперше часів незалежності жертвою настільки жорстокого злочину став відомий журналіст, що одразу породило підозри щодо політичного підґрунтя.

Водночас справа Гонгадзе запустила процес самоорганізації журналістів. Уже в січні 2001 року виникла акція «За правду!», коли кілька десятків журналістів провідних телеканалів і газет виступили із заявою проти цензури і брехні в медіа.

Респондент №3 говорив: *«Після зникнення Гонгадзе багато хто з нас реально боявся за свою безпеку. Якщо в столиці могли вбити відомого журналіста, то що вже казати про регіони. Ми так ніби жартували на якихось зустрічах, що тепер кожен може стати «наступним», якщо скаже або напише щось не те. І ці жарти були з одного боку і смішні, і дуже страшні».*

Респондент №4 розповідає, що для багатьох колег усередині телеканалів касетний скандал став переломним моментом: *«Коли з'ясувалося, що влада може бути причетна до зникнення журналіста, багато хто з нас відчув: далі так працювати не можна. У нас був «тихий бунт», бо люди хотіли нарешті вийти і сказати що таке».*

Респондент №1 описує в інтерв'ю атмосферу початку 2001 року: *«Це був вибух – усі обговорюють касети, на вулицях мітинги «Україна без Кучми», а по телевізору – тихо або заяви прокуратури, що все фальшивка. Ми публікували стенограми записів, писали про перебіг акцій протесту, і постійно відчували величезний інтерес читачів. Але ТБ мовчало».*

Справа Гонгадзе залишила глибокий слід. Для багатьох журналістів вона стала символом небезпеки професії та одночасно символом необхідності змін. Респондент №5 в інтерв'ю визнавав: *«Ну тоді було таке, журналісти зрозуміли, що «грати за правилами» гарантій не дає. Не знаючи чи всі, але зрозуміли, я собі так думаю. Бо сьогодні ти слухняний, а завтра тебе можуть прибрати, якщо комусь треба. Дехто звільнився з професії взагалі – вирішили, що життя дорожче».*

Аналіз глибинних інтерв'ю показав, що у 1990-х –на початку 2000-х років українські журналісти працювали в умовах гібридного медіасередовища, де офіційна відсутність цензури поєднувалася з численними формами тиску – адміністративним, економічним і політичним. На практиці це проявлялося через «темники», втручання у редакційну політику, а також через формування практик самоцензури в редакціях. Спогади респондентів дають підстави стверджувати, що ключову роль у формуванні редакційної лінії мали не лише власники та посадовці, а й загальна атмосфера лояльності до влади та небезпеки для журналістів. Ці

чинники суттєво вплинули на характер висвітлення політичних подій та межі журналістської свободи в період президентства Леоніда Кучми.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження проведено аналіз теоретичних підходів, що описують взаємодію політичної влади та медіа. Було розглянуто поняття політичної влади, свободи слова та цензури. На основі літератури зроблено висновок, що контроль над ЗМІ може здійснюватися не лише законами чи державними органами, але й опосередковано – через тиск на власників, маніпуляції рекламним ринком, використання лояльних медіаменеджерів та цензуру. Ці наукові підходи заклали теоретичне підґрунтя для подальшого аналізу української ситуації, окресливши поняття редакційної політики та її обмежень у політично залежних медіасистемах. В Україні 1990-х – початку 2000-х років склалися всі ознаки, що описані в теорії «медіа-капчер», коли влада та наближені до неї олігархічні групи встановили майже повний контроль над ключовими медіаресурсами. Після здобуття незалежності у 1991 році в країні формально запроваджено свободу слова і приватну власність на ЗМІ, проте дуже швидко ця свобода була обмежена.

Історико-контекстуальний аналіз показав, що українська преса в період 1990-х – початку 2000-х пройшла складну еволюцію. На початку 90-х років, після здобуття незалежності, друковані ЗМІ користувалися набутими свободами слова: виникали нові незалежні видання, пожвавилася діяльність журналістів-ентузіастів. Однак з середини 90-х, одночасно зі зміцненням владної вертикалі президента Леоніда Кучми, прослідковується поступове зростання впливу держави на інформаційний простір, тоді як приватні видання потрапляли під вплив фінансово-політичних груп, близьких до влади. У каденцію Кучми оформилася змішана медіасистема: поряд із відносно вільними або опозиційними газетами діяли ті, що відкрито підтримували президента і урядову лінію. Державні газети («Голос України», «Урядовий кур'єр») залишалися рупором офіційної позиції. Ближче до кінця 90-х – початку 2000-х років влада вдалася до більш системних методів контролю над пресою. Таким

чином, розвиток української газетної журналістики за часів Леоніда Кучми характеризувався переходом від плюралізму ранніх 90-х до ситуації керованої інформаційної сфери, в якій політична влада все більше визначала «правила гри» для газет.

В рамках дослідження було проведено аналіз матеріалів кількох загальноукраїнських газет періоду 1994–2005 років. Цей аналіз виявив істотні розбіжності у тому, як різні видання висвітлювали постать Президента Кучми та роботу органів влади. По-перше, у газетах, що вважалися провладними або залежними від державної підтримки, домінував позитивний або ж нейтральний тон щодо президента. Значна частка публікацій у таких виданнях мала характер офіційних повідомлень: висвітлювалися зустрічі, укази, поїздки Леоніда Кучми, часто без критичних коментарів. Державні інституції (Кабінет Міністрів, Адміністрація Президента, парламент) у цих медіа подавалися переважно у контексті їхніх досягнень та ініціатив, формується образ злагодженої роботи владної команди. По-друге, незалежні газети демонстрували інший підхід: у їхніх матеріалах частіше траплялася критична або насторожена тональність щодо діяльності президента та чиновників. Контент-аналіз показав, що в опозиційній пресі публікувалися матеріали про скандали, корупційні звинувачення, протестні акції (наприклад, критика оточення Кучми, реакція на резонансні події на кшталт «касетного скандалу»). Також такі видання більш широко подавали позиції опозиційних політиків стосовно дій влади. Кількісні показники засвідчили дисбаланс: частка позитивних згадок про президента у провладних газетах була значно вищою, тоді як у незалежних виданнях переважала нейтральна або негативна подача інформації про владу. Отже, результати контент-аналізу підтвердили наявність медіаполяризації: лояльні до влади газети виступали носіями офіційного дискурсу, а опозиційні – альтернативного, критичного порядку денного.

Важливою частиною дослідження стали інтерв'ю з українськими журналістами та редакторами, які працювали в газетах у часи президентства Леоніда Кучми. Узагальнення їхніх свідчень дозволило реконструювати реальні механізми впливу влади на пресу «зсередини». Більшість журналістів підтвердили, що в той період існували неформальні канали тиску на редакційну політику. Зокрема, респонденти згадували про практику отримання редакціями усних вказівок чи навіть письмових «темників» з Адміністрації Президента щодо того, які теми висвітлювати, а які замовчувати. Інтерв'ю також висвітлили явище самоцензури: медійники зізнавалися, що часто свідомо пом'якшували формулювання або уникали потенційно небезпечних тем, аби не наразити видання на конфлікт із владою чи власниками.

Формально Конституція України та закони гарантували свободу слова і цензура була заборонена, проте на практиці функціонували приховані механізми інформаційного контролю. З позицій сучасних підходів це можна визначити як «непряму» або «приховану» цензуру, коли влада не редагує тексти напряду, але створює умови, за яких незалежна редакційна політика стає ризикованою або неможливою.

Найпоширенішою реакцією стала самоцензура: журналісти й редактори добровільно пом'якшували матеріали, вилучали з текстів надто різкі зауваження на адресу влади або взагалі відмовлялися від потенційно небезпечних тем. Така превентивна редакторська правка сприймалася як необхідний компроміс, щоб видання продовжувало виходити. Іншою практикою було балансування контенту – якщо публікувався критичний матеріал, редакція додавала офіційну позицію чи позитивну новину, аби згладити негативне враження і уникнути звинувачень у упередженості. Деякі газети запровадили внутрішні редакційні політики, коли журналісти знали «табуйовані» теми або прізвища, яких слід уникати без особливої потреби. В той же час, окремі медійники обирали шлях прихованого опору:

користувалися алегоріями, щоб натякнути на проблеми, не згадуючи прямо заборонених деталей. Були випадки, коли принципові журналісти звільнилися з підцензурних видань і переходили до незалежних проєктів, що є теж своєрідною професійною практикою реагування на тиск. На рівні редакцій траплялися акції протесту проти цензури: колективні звернення до громадськості, публікація відкритих листів про втручання чиновників. Хоча такі випадки були поодинокі, вони засвідчили прагнення журналістської спільноти зберегти етичні стандарти. Отже, редакційні практики часу неформального контролю коливалися від (самоцензури, замовчування до опору, висвітлення правди в обхід заборон – всі вони були реакцією на зовнішній тиск і формували особливу культуру журналістики того періоду.

В умовах періоду президентства Кучми будь-які спроби журналістів діяти незалежно наражалися на значний ризик. Хоч серед респонденти в даному дослідженні не підтвердили проявів фізичного насильства, тиску чи погроз, втім зазначали, що справа Гонгадзе стала страшною та найбільш резонансною. Георгія Гонгадзе, журналіста, засновника Української Правди і критика влади, було викрадено і вбито, імовірно за викриття корупції у верхівці. Ця трагедія шокувала і продемонструвала, наскільки далеко зайшла влада у прагненні залякати пресу та утримати контроль над інформаційним полем. Вбивство Гонгадзе спричинило міжнародний скандал і внутрішній протест журналістської спільноти. Ці події також дали поштовх самоорганізації журналістів. У 2002–2003 рр. десятки провідних журналістів публічно виступили проти темників і політичної цензури, звертаючись до парламенту та громадськості з вимогою припинити втручання влади в роботу ЗМІ.

Цей період увійшов в історію як час суттєвого згортання свободи слова в Україні. Влада успішно нав'язувала інформаційну монополію через тиск на власників та редакторів ЗМІ, тобто здійснювала повномасштабний медіа-капчер українського

інформаційного простору. Лише громадський спротив, як з боку журналістів, так і з боку суспільства під час протестів 2004 року, зміг частково зламати цю систему. Накопичення невдоволення в медіа-середовищі вилилося у своєрідну «журналістську революцію» напередодні виборів 2004 року. Журналісти на кількох провладних каналах у розпал Помаранчевої революції відмовились виконувати цензорські вказівки і почали подавати більш збалансовані новини, публічно заявивши протест проти цензури. Досвід України часів Кучми нині наводиться в наукових працях як показовий приклад медіа-капчер, коли олігархічно-державний вплив підмінив собою вільну пресу, спричинивши стагнацію демократичних реформ. Після Помаранчевої революції розпочалися спроби реформувати медіасферу, але спадок медіа-капчер цього періоду дався взнаки ще багато років опісля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Weber, M. *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. – Berkeley: University of California Press, 1978. – 1469 p.
2. Hallin, D. C., Mancini, P. *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 342 p.
3. Merrill, J. C. *Legacy of Wisdom: Great Thinkers and Journalism*. Ames: Iowa State Press, 1995. 250 p.
4. Шкляр В. І. *Українська преса 1985–2000 рр.: історико-політичний аналіз*. Київ: Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, 2002. 278 с.
5. Конституція України. – Офіційне інтернет-представництво Президента України. – URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii> (дата звернення – 12.05.2025)
6. Ryabinska, N. Media Capture in Post-Communist Ukraine: The Case of Oligarchic Influences on the News Sector. In: *Media and Democracy in Central and Eastern Europe*. Budapest: CEU Press, 2011. 29 p.
7. Emerson, T. I. *The System of Freedom of Expression*. New York: Random House, 1970. 487 p.

8. Freedom House. Freedom of the Press 1999: Ukraine. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/1999/ukraine> (дата звернення – 10.05.2025)
9. Головченко В. В. *Свобода слова в Україні: політико-правові аспекти*. Київ: НІСД, 2002. 248 с.
10. Грабовська І. *Політична цензура в Україні: історія та сучасність*. Київ: Смолоскип, 2004. 216 с.
11. Мілль Дж. С. *Про свободу*. – Київ: Юніверс, 2000. – 192 с.
12. Мунгіу-Піппіді А. Впливовість без відповідальності: медіа-капчер у Східній Європі. – У: *Journalism and Politics in Emerging Democracies* / Ed. by K. Voltmer. – London: Routledge, 2013. – P. 54–73.
13. Schramm, W., Siebert, F. S., Peterson, T. *Four Theories of the Press: The Authoritarian, Libertarian, Social Responsibility, and Soviet Communist Concepts of What the Press Should Be and Do*. Urbana: University of Illinois Press, 1956. 153 p.
14. Gramsci, A. *Selections from the Prison Notebooks*. / Ed. Q. Hoare & G. N. Smith. – New York: International Publishers, 1971. – 483 p.
15. Herman, E. S., Chomsky, N. *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*. New York: Pantheon Books, 1988. 412 p.

16. Ryabinska, N. Media Capture in Post-Communist Ukraine: Actors, Methods, and Conditions. *Problems of Post-Communism*, – 2014. – 61(2), 46–60.
17. Bourdieu, P. The Political Field, the Social Science Field, and the Journalistic Field. In: *Bourdieu and the Journalistic Field*. Cambridge: Polity Press, 2005. 96 p.
18. Entman, R. M. Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*, 1993, vol. 43, no. 4, pp. 51–58.
19. Лизанчук В. В. *Інформаційний простір України: проблеми формування*. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 1999. 256 с.
20. Kulyk, V. Language Ideologies and the Media in Post-Soviet Ukraine – Bern: University of Bern, 2003. URL: https://www.academia.edu/1337257/Ideologies_of_language_use_in_post_Soviet_Ukrainian_media (дата звернення – 21.05.2025)
21. Tsetsura, K., Grynko, A. An Exploratory Study of Perceptions of Media Transparency in Ukraine. *Public Relations Review*, 2005, vol. 31, no. 4, pp. 543–550.
22. Foucault, M. *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. – New York: Pantheon Books, 1977. – 333 p.
23. Case of Gongadze v. Ukraine (Application no. 34056/02) – Європейський суд з прав людини. – URL:

<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-170558%22%5D%7D> (дата звернення – 27.05.2025)

24. Касетний скандал // Вікіпедія : вільна енциклопедія – URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Касетний_скандал (дата звернення – 27.05.2025)

25. Press Freedom in Ukraine – Attacks on the Press in 2001– Комітет захисту журналістів (CPJ), 26.03.2002. – URL: <https://cpj.org/2002/03/attacks-on-the-press-2001-ukraine/> (дата звернення – 27.05.2025)

ДОДАТКИ

Додаток А

Гайд глибинного інтерв'ю

Тема дослідження: взаємодія влади і української газетної журналістики в період президентства Леоніда Кучми

1. Яке видання Ви представляли в період президентства Леоніда Кучми? У який саме час?
2. Яку посаду Ви займали і які функції виконували в редакції?
3. Який був основний профіль/позиціонування видання (офіційне, комерційне, незалежне тощо)?
4. Чи відчувався у вашій редакції вплив органів державної влади (пряма цензура, вказівки, “темники”)? Якщо так — на якому рівні?
5. Якими були джерела політичного тиску на редакцію або журналістів (держструктури, адміністрація президента, власник)?
6. Як в редакції ухвалювались рішення про те, як висвітлювати діяльність президента, уряду чи опозиції?
7. Чи існувала самоцензура в журналістському середовищі? У чому вона проявлялася?

8. Наскільки можливим було публікувати критичні матеріали щодо президента Кучми чи його оточення?
9. Чи дотримувалася редакція балансу думок, чи була орієнтована на підтримку владного дискурсу?
10. Чи стикались Ви особисто або Ваші колеги з перешкоджанням професійній діяльності (погрози, звільнення, позови, економічний тиск)?
11. Чи були випадки, коли матеріали знімалися або змінювалися під тиском?
12. Як реагувала редакція на суспільно-значущі події, наприклад: вибори 1999 року, “касетний скандал”, справа Гонгадзе?
13. Як Ви особисто оцінюєте рівень свободи слова в той період?
14. Які інструменти впливу на пресу, на Вашу думку, були найефективнішими з боку влади?
15. Як той період сформував/вплинув на українську журналістику в довгостроковій перспективі?

Додаток Б

	Газета	Редакційна лінія / Власник	Заголовок	Тема	Джерело інформації	Тональність щодо Кучми	Чи присутня критика влади? Якщо так, яка саме?	Чи дотриманий баланс думок?
1	Урядовий кур'єр	Державне видання	Президент Кучма: курс на стабільність і реформи	Внутрішня політика	Офіційні особи	Позитивна	Позитивне висвітлення без критики	Відсутня друга сторона
2	Факти та коментарі	Видання з провладною позицією	Леонід Кучма: вибір на користь народу	Президентські вибори	Президент	Позитивна	Позитивне висвітлення без критики	Відсутня друга сторона
3	Голос України	Парламентська газета, лояльна до президента	Швидше за все, більшість комуністів віддадуть свої голоси за Леоніда Кучму	Президентські вибори	Журналісти	Нейтральна	Немає критики	Відсутня друга сторона
4	Урядовий кур'єр	Державне видання	Україна відкрита до співробітництва	Президентські вибори	Офіційні особи	Позитивна	Позитивне висвітлення без критики	Відсутня друга сторона
5	Голос України	Державне видання	Зустріч Президента України із зарубіжними дипломатами	Президентські вибори	Журналісти	Позитивна	Позитивне висвітлення без критики	Відсутня друга сторона
6	Голос України	Парламентська газета, лояльна до президента	Народ обрав Президента	Президентські вибори	Офіційні особи	Позитивна	Позитивне висвітлення без критики	Відсутня друга сторона
7	Урядовий кур'єр	Державне видання	Присяга на вірність народові України	Президентські вибори	Офіційні особи	Позитивна	Позитивне висвітлення без критики	Відсутня друга сторона
8	Голос України	Державне видання	Леонід Кучма прийняв присягу Президента України	Президентські вибори	Журналісти	Позитивна	Позитивне висвітлення без критики	Відсутня друга сторона
9	Голос України	Парламентська газета, лояльна до президента	Президент про "п'яту владу" — організовану злочинність	Внутрішня політика	Офіційні особи	Нейтральна	Позитивне висвітлення без критики	Відсутня друга сторона
10	Урядовий кур'єр	Державне видання	Президент призначає нового главу уряду	Внутрішня політика	Офіційні особи	Нейтральна	Позитивне висвітлення без критики	Відсутня друга сторона
11	Голос України	Парламентська газета, лояльна до президента	Конституційний договір підписано	Внутрішня політика	Журналісти	Нейтральна	Позитивне висвітлення без критики	Відсутня друга сторона
12	Голос України	Парламентська газета, лояльна до президента	Виклики владі та уряду: загострення кризи	Внутрішня політика	Журналісти	Нейтральна	Немає критики	Дотримано балансу думок
1	Урядовий	Державне	Україна стала	Зовнішня	Офіційні	Нейтральна	Немає критики	Відсутня друга

3	кур'єр	видання	без'ядерною державою	політика	особи			сторона
1 4	Україна Молода	Незалежне видання	Чорний вівторок: кривавий похорон у столиці	Внутрішня політика	Журналісти	Критична	Присутня критика	Відсутня друга сторона
1 5	Голос України	Парламентська газета, лояльна до президента	Парламент і Президент: холодна війна повноважень	Внутрішня політика	Журналісти	Критична	Присутня критика	Дотримано балансу думок
1 6	Україна Молода	Незалежне видання	Кучма та Марчук: тандем чи дуель?	Внутрішня політика	Журналісти	Нейтральна	Немає критики	Відсутня друга сторона
1 7	Урядовий кур'єр	Державне видання	Конституція – закон для всіх і кожного	Внутрішня політика	Журналісти	Позитивна	Немає критики	Відсутня друга сторона
1 8	Голос України	Парламентська газета, лояльна до президента	Верховна Рада ухвалила Конституцію України	Внутрішня політика	Журналісти	Нейтральна	Немає критики	Відсутня друга сторона
1 9	Голос України	Парламентська газета, лояльна до президента	Дискурс президента: меседжі до народу	Внутрішня політика	Офіційні особи	Позитивна	Немає критики	Відсутня друга сторона
2 0	Факті та коментарі	Видання з провладною позицією	В'ячеслав Чорновіл загинув в автокатастрофі	Внутрішня політика	Журналісти	Нейтральна	Немає критики	Відсутня друга сторона
2 1	Газета “День”	Незалежне видання	Єдиний і незамінний міф	Внутрішня політика	Журналісти	Критична	Присутня критика	Дотримано балансу думок
2 2	Газета “День”	Незалежне видання	Апатія і активізація виборців	Президентські вибори	Журналісти	Критична	Присутня критика	Дотримано балансу думок
2 3	“Україна молода”	Незалежне видання	Хто фінансує кампанію Кучми?	Президентські вибори	Журналісти	Критична	Відверта та аргументована (з фактами, даними, думками експертів)	Дотримано балансу думок
2 4	Факти та коментарі	Видання з провладною позицією	Опозиція використовує зникнення журналіста для піару?	Політичний скандал	Анонімне джерело	Позитивна	Позитивне висвітлення без критики	Відсутня друга сторона
2 5	Газета “День”	Незалежне видання	Кучма: кандидат без програми?	Президентські вибори	Журналісти	Критична	Відверта та аргументована (з фактами, даними, думками експертів)	Дотримано балансу думок
2 6	Урядовий кур'єр	Державне видання	Інавгурація Президента Кучми: нова ера реформ	Президентські вибори	Прес-служба Президента	Позитивна	Позитивне висвітлення без критики	Відсутня друга сторона
2 7	Газета “День”	Незалежне видання	Вибори-99: Кучма і КПУ — знову разом!	Президентські вибори	Журналісти	Критична	Відверта та аргументована (з фактами, даними, думками експертів)	Дотримано балансу думок

28	Газета "День"	Незалежне видання	Чого чекати від Кучми-2?	Президентські вибори	Журналісти	Критична	Присутня критика	Дотримано балансу думок
29	Урядовий кур'єр	Державне видання	Леонід Кучма вдруге склав присягу Президента	Президентські вибори	Офіційні особи	Позитивна	Немає критики	Відсутня друга сторона
30	Урядовий кур'єр	Державне видання	Всеукраїнський референдум 2000 року	Внутрішня політика	Офіційні особи	Нейтральна	Немає критики	Відсутня друга сторона
31	Газета "День"	Незалежне видання	"Касетний скандал": плівки Мельниченка оприлюднені	Політичний скандал	Журналісти	Критична	Присутня критика	Дотримано балансу думок
32	Урядовий кур'єр	Державне видання	Президент заперечує причетність до зникнення Гонгадзе	Політичний скандал	Офіційні особи	Нейтральна	Немає критики	
33	Факти та коментарі	Видання з провладною позицією	Гонгадзе і касетний скандал — інструмент політичного шантажу?	Політичний скандал	Автор(авторська колонка)	Позитивна	Немає критики	Відсутня друга сторона
34	Факти та коментарі	Видання з провладною позицією	Вчора в парламенті Олександр Мороз зізнався, що "його" касети – фальшивка	Політичний скандал	Офіційні особи	Позитивна	Немає критики	Відсутня друга сторона
35	Факти та коментарі	Видання з провладною позицією	Знайдено тіло Георгія Гонгадзе	Політичний скандал	Журналісти	Нейтральна	Немає критики	Відсутня друга сторона
36	Газета "День"	Незалежне видання	Касетний скандал: виклики для демократії	Політичний скандал	Журналісти	Критична	Відверта та аргументована (з фактами, даними, думками експертів)	Дотримано балансу думок
37	Україна Молода	Незалежне видання	Акція "Україна без Кучми" розпочинається	Внутрішня політика	Журналісти	Критична	Присутня критика	Відсутня друга сторона
38	Україна Молода	Незалежне видання	Юлія Тимошенко арештована	Внутрішня політика	Журналісти	Нейтральна	Немає критики	Відсутня друга сторона
39	Факти та коментарі	Видання з провладною позицією	Силовий розгін наметового містечка УБК	Політичний скандал	Журналісти	Критична	Присутня критика	Відсутня друга сторона
40	Факти та коментарі	Видання з провладною позицією	Кривавий день 9 березня 2001 року	Політичний скандал	Журналісти	Критична	Присутня критика	Відсутня друга сторона
41	Голос України	Парламентська газета, лояльна до президента	Відставка уряду Віктора Ющенка	Внутрішня політика	Журналісти	Нейтральна	Немає критики	Відсутня друга сторона
42	Факти та коментарі	Видання з провладною позицією	Головний підозрюваний у справі Гонгадзе: інтерв'ю Юрія	Політичний скандал	Журналісти	Критична	Присутня критика	Відсутня друга сторона

			Кравченка					
4 3	Газета "День"	Незалежне видання	Тріумф Віктора Ющенка чи комуністичний реванш?	Внутрішня політика	Журналісти	Нейтральна	Немає критики	Дотримано балансу думок
4 4	Україна Молода	Незалежне видання	Опозиція оприлюднила владні "темники"	Внутрішня політика	Журналісти	Критична	Присутня критика	Дотримано балансу думок
4 5	Голос України	Парламентська газета, лояльна до президента	Тасмничі темники	Внутрішня політика	Журналісти	Критична	Присутня критика	Дотримано балансу думок
4 6	Україна Молода	Незалежне видання	США заморозують допомогу Україні через "Кольчуги"	Зовнішня політика	Офіційні особи	Критична	Присутня критика	Дотримано балансу думок
4 7	Україна Молода	Незалежне видання	2002: "Повстань, Україно!" і темники	Внутрішня політика / Політичний скандал	Журналісти	Критична	Присутня критика	Дотримано балансу думок
4 8	Голос України	Парламентська газета, лояльна до президента	Парламентські слухання "Свобода слова і цензура"	Внутрішня політика	Журналісти	Критична	Присутня критика	Дотримано балансу думок
4 9	Україна Молода	Незалежне видання	"Перший Національний" конфлікт	Внутрішня політика	Журналісти	Критична	Присутня критика	Дотримано балансу думок
5 0	Голос України	Парламентська газета, лояльна до президента	Новий поворот політреформи	Внутрішня політика	Журналісти	Нейтральна	Немає критики	Дотримано балансу думок
5 1	Голос України	Парламентська газета, лояльна до президента	Верховна Рада призначила Януковича Прем'єром	Внутрішня політика	Офіційні особи	Нейтральна	Немає критики	Відсутня друга сторона
5 2	Газета "День"	Незалежне видання	Медійники повстали проти цензури	Політичний скандал	Журналісти	Критична	Присутня критика	Дотримано балансу думок
5 3	Газета "День"	Незалежне видання	Конфлікт навколо радіо "Континент"	Політичний скандал	Журналісти	Критична	Присутня критика	Дотримано балансу думок
5 4	Урядовий кур'єр	Державне видання	Кучма оголошує курс на НАТО	Зовнішня політика	Офіційні особи / журналісти	Нейтральна	Немає критики	Відсутня друга сторона
5 5	Факти та коментарі	Видання з провладною позицією	Павло Лазаренко за ґратами	Політичний скандал	Журналісти	Нейтральна	Присутня критика	Дотримано балансу думок
5 6	Голос України	Парламентська газета, лояльна до президента	Верховна Рада ухвалила політичний компроміс (8 грудня 2004)	Внутрішня політика	Журналісти	Нейтральна	Немає критики	Відсутня друга сторона
5 7	Голос України	Парламентська газета, лояльна до президента	Президент Кучма не балотуватиметься втретє	Внутрішня політика	Журналісти	Нейтральна	Немає критики	Відсутня друга сторона
5	Факти та	Видання з	22 листопада 2004	Внутрішня	Журналісти	Нейтральна	Немає критики	Дотримано балансу

8	коментарі	провладною позицією	року в Україні розпочалась Помаранчева революція	політика				думок
59	Газета "День"	Незалежне видання	Тележурналісти повстали проти брехні(Помаранчева революція)	Внутрішня політика	Журналісти	Критична	Присутня критика	Дотримано балансу думок
60	Газета "День"	Незалежне видання	Спадок "Кучми": підсумки десятиліття	Внутрішня політика	Журналісти	Критична	Присутня критика	Дотримано балансу думок
61	Газета "День"	Незалежне видання	Інститут держсекретарів витіснив касетний скандал	Внутрішня політика	Журналісти	Критична	Присутня критика	Дотримано балансу думок